

Seksuele uitbuiting in Amsterdam

Een onderzoek naar aard en patronen

Seksuele uitbuiting in Amsterdam

Een onderzoek naar aard en patronen

- EINDRAPPORT -

Auteurs

Yannick Bleeker

Myrthe Born

Maartje Timmermans (projectleider)

Amsterdam, 18 oktober 2019

Publicatienr. 18169

© 2019 RegioPlan, in opdracht van de gemeente Amsterdam

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van RegioPlan. RegioPlan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Voorwoord

Het onderzoek richt zich op het in kaart brengen van verschijningsvormen van seksuele uitbuiting in de legale en illegale prostitutie in Amsterdam. Als auteurs van dit rapport vinden we het belangrijk te benadrukken dat de bestudeerde problematiek op geen enkele manier gelijkgesteld kan worden aan sekswerk als werk, als beroep, als manier om op een eerlijke manier een boterham te verdienen. Wel is het zo dat binnen de prostitutie seksuele uitbuiting voor kan komen. Net zoals arbeidsuitbuiting in bijvoorbeeld de tuinbouw voor kan komen. Ook kan seksuele uitbuiting voorkomen in situaties die niets met sekswerk als beroep te maken hebben.

Bij welke vormen van sekswerk – legaal, illegaal, vergund, onvergund – we in dit onderzoek voorbeelden van seksuele uitbuiting zijn tegenkomen, zegt niet per definitie iets over de vatbaarheid van de betreffende sector voor seksuele uitbuiting, maar juist ook iets over de zichtbaarheid van uitbuiting en de mogelijkheden en (tijds)investering van hulpverlening, politie en justitie om in te grijpen. We zullen de lezer hierop attenderen in het rapport.

Dit onderzoek had niet plaats kunnen vinden zonder de bijdragen van verschillende betrokkenen. Op de eerste plaats die van geïnterviewde slachtoffers. Nogmaals dank voor jullie openheid en vertrouwen. Daarnaast willen wij ook de ondernemers bedanken die bereid waren om hun perspectief met ons te delen. Verder zijn we dankbaar voor de bijdragen die verschillende instanties binnen en buiten Amsterdam hebben geleverd en de mogelijkheid die we bij de politie eenheid Amsterdam en het OM kregen om strafdossiers te bestuderen.

Tot slot bedanken we de gemeente Amsterdam, politie eenheid Amsterdam en het OM voor de zeer prettige samenwerking en begeleiding van dit onderzoek.

RegioPlan

Maartje Timmermans
Projectleider

Inhoudsopgave

<u>1 Inleiding</u>	<u>1</u>
1.1 Aanleiding onderzoek	1
1.2 Beperkingen	1
1.3 Afbakening	1
1.4 Doel en onderzoeksvragen	2
1.5 Opzet van het onderzoek	2
1.6 Begripsbepaling	3
1.7 Leeswijzer	4
<u>2 Aard en patronen van seksuele uitbuiting</u>	<u>6</u>
2.1 Hoe ontstaat, verloopt en eindigt een uitbuitingssituatie?	6
2.2 Waar vindt seksuele uitbuiting plaats?	10
2.3 Wat zijn kenmerken van betrokkenen?	13
2.4 Hoe komen uitbuitingssituaties aan het licht?	17
2.5 Bijvangst	19
<u>3 Illustraties van seksuele uitbuiting</u>	<u>22</u>
3.1 Inleiding	22
3.2 'Gered' door de uitbuiters	22
3.3 Van hand tot hand naar Nederland	23
3.4 Op de vlucht naar een betere toekomst	24
3.5 Gevallen voor een (foute) klant	24
<u>4 Samenvatting, conclusies en aanbevelingen</u>	<u>27</u>
4.1 Conclusies	27
4.2 Aanbevelingen	30
<u>Bijlage – Geraadpleegde bronnen</u>	<u>34</u>

Inleiding

1

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Verhalen over het voorkomen van mensenhandel, onvrijwillig sekswerk, dwang en uitbuiting in het vergunde en onvergunde sekswerk in Amsterdam strijden in het politieke en publieke debat om voorrang. En hoewel discussies vaak over de omvang van de problematiek gaan, blijkt dat er evenzoveel onduidelijkheid bestaat over de aard van het fenomeen [seksuele uitbuiting](#), zoals we de problematiek in dit rapport zullen noemen. Om die reden heeft de gemeente Amsterdam in samenwerking met de politie eenheid Amsterdam en het Openbaar Ministerie (OM) opdracht gegeven aan RegioPlan om onderzoek te doen naar de aard en patronen van seksuele uitbuiting in de vergunde en onvergunde seksbranche in Amsterdam. Dit onderzoek richt zich op het beter beschrijven van het fenomeen, de kenmerken van betrokkenen en de omstandigheden waarin uitbuiting zich voordoet. Daarbij hanteren we een brede blik. Juist omdat begrippen als vrijwilligheid, dwang en slachtofferschap zo meerduidig zijn, is het van belang om oog te hebben voor de veelzijdigheid van het fenomeen seksuele uitbuiting.

1.2 Beperkingen

Dit onderzoek pretendeert niet een volledig sluitend beeld van seksuele uitbuiting in Amsterdam weer te geven. Seksuele uitbuiting betreft immers grotendeels [verborgen](#) problematiek, zich veelal afspelend buiten het directe zicht van de samenleving. Bovendien ziet lang niet ieder slachtoffer zichzelf als slachtoffer. Ook maken slachtoffers lang niet altijd melding van de situatie. Niet in de laatste plaats vanwege het taboe op het onderwerp, of gevoelens van angst of schaamte. Indien wel gemeld, leiden ook lang niet alle meldingen tot een aangifte en strafrechtelijk onderzoek. Deze complexe realiteit geeft de nodige beperkingen aan wat met onderzoek opgehaald kan worden. Des te belangrijker om te benadrukken dat de onderzoeksresultaten te allen tijde in het licht van de gebruikte methoden en bronnen en de daarbij horende beperkingen moeten worden geïnterpreteerd. Het is zaak dat we ons bewust zijn dat bepaalde aspecten of invalshoeken onbedoeld maar onvermijdelijk buiten schot blijven. De gepresenteerde resultaten zijn slechts de bevindingen in het onderzoek en zeggen op zichzelf niets over het wel of juist niet voorkomen van aspecten die in het onderzoek *niet* gezien zijn. Het rapport geeft om die reden per definitie een [gedeeltelijke weergave van de werkelijkheid](#). Om de lezer ook in het hierna volgende hierop te blijven attenderen, geven we telkens kort aan op welke bronnen de gevonden resultaten zijn gebaseerd.

Tot slot is het van belang om te vermelden dat de informatie uit sommige geraadpleegde bronnen in het onderzoek niet altijd recent is. Dit heeft ermee te maken dat veelal laat aangifte gedaan wordt en strafrechtelijke onderzoeken soms lang duren, maar ook dat respondenten (slachtoffers) die recent te maken hebben gehad met seksuele uitbuiting vaak niet goed bereikt worden met onderzoeken als deze.

1.3 Afbakening

In dit onderzoek betrekken we niet alleen situaties waarvan in [strafrechtelijke zin](#) is vastgesteld dat ze kunnen worden aangemerkt als seksuele uitbuiting. Immers, ook situaties die door het slachtoffer werden [ervaren als uitbuiting](#) maar die niet bij instanties aan het licht zijn gekomen, of door een tekort aan bewijs niet door het OM opgepakt kunnen worden, zijn relevant. Deze brede blik heeft als voordeel dat we de verscheidenheid en 'grijze gebieden' van het fenomeen kunnen laten zien, maar het kan óók voor discussie zorgen. Het brengt immers met zich mee dat we in dit rapport voorbeelden aanhalen die weliswaar in [maatschappelijke zin](#) kunnen worden gezien als seksuele uitbuiting, maar die niet door een rechter zijn getoetst. Als voorbeeld noemen we hier de kansarme aangiftes van (vermeende) ongedocumenteerde slachtoffers van seksuele uitbuiting die aanspraak willen maken op een tijdelijke verblijfsvergunning op grond van de B8/3-regeling. Deze aangiftes bevatten veelal geen opsporingsindicatie. Daarmee kan echter niet gezegd worden dat de aangiftes van deze personen niet op waarheid zouden berusten. We weten het simpelweg niet. Op deze plaats merken we dan ook graag op dat we – omwille van de leesbaarheid – telkens spreken van 'slachtoffers' en 'daders' van seksuele uitbuiting (of 'uitbuiters'), wetende dat we niet in alle aangetroffen situaties in dit onderzoek, bijvoorbeeld in interviews, kunnen

beoordelen in hoeverre er in juridische zin sprake was van slachtofferschap, ouderschap en seksuele uitbuiting.

1.4 Doel en onderzoeksvragen

De doelstelling van het voorgestelde onderzoek is tweeledig.

- Ten eerste genereert het onderzoek inzicht in de **aard van seksuele uitbuiting** in de Amsterdamse seksbranche. Hierin kijken we naar de verschijningsvormen, welke kenmerken van slachtoffers onderscheiden kunnen worden, wie er bij deze vormen betrokken zijn en wat de context van verschijningsvormen is.
- Ten tweede levert het onderzoek bruikbare **aanknopingspunten** voor invulling van het Amsterdamse sekswerkbeleid en bestrijding van seksuele uitbuiting. Daarbij gaan we in op verschijningsvormen van seksuele uitbuiting die volgens veldpartijen op korte termijn aandacht behoeven.

De **hoofdvraag** van dit onderzoek luidde:

Wat is de aard van seksuele uitbuiting in Amsterdam, en welke patronen en betrokkenen kunnen worden onderscheiden?

Deze hoofdvraag vertaalden we in de volgende zes **deelvragen**.

1. *Hoe ontstaan, verlopen en eindigen uitbuitingssituaties?*
2. *Waar vindt seksuele uitbuiting plaats?*
3. *Wat zijn kenmerken van slachtoffers van seksuele uitbuiting?*
4. *Hoe kunnen ouders, facilitators en overige betrokkenen worden omschreven?*
5. *Hoe komen uitbuitingssituaties aan het licht?*
6. *Welke aanbevelingen voor beleidsontwikkeling, die aansluiten bij reeds ingezette ontwikkelingen, kunnen er op basis van dit onderzoek worden geformuleerd?*

1.5 Opzet van het onderzoek

Zoals hierboven al benoemd betreft seksuele uitbuiting een uiterst complex, veelzijdig en veelal verborgen fenomeen. Om er zicht op te krijgen is het noodzakelijk om vanuit meerdere perspectieven en bronnen informatie bij elkaar te brengen. Het gebruiken van een combinatie van onderzoeksmethoden heet **triangulatie**. Door het toepassen van triangulatie kunnen we bevindingen op basis van de verschillende methoden en bronnen vergelijken, combineren, aanvullen en ook toetsen, bijvoorbeeld aan eerder onderzoek. Daarmee levert dit onderzoek **afgewogen indrukken** op van een aantal verschijningsvormen van seksuele uitbuiting. Desalniettemin past de opmerking dat het hier nog steeds gaat om kwalitatieve beschrijvingen en indrukken; *niet* om grootschalig systematisch onderzoek waarvan resultaten met zekerheid te generaliseren zijn.

1. **Deskresearch.** Het onderzoek begon met een deskresearch. Hierin bestudeerden we eerdere onderzoeken en beleidsdocumentatie. Voor een overzicht van de geraadpleegde bronnen verwijzen we naar de bijlage.
2. **Interviews met organisaties.** Vervolgens hielden we interviews met landelijke en lokaal georiënteerde instanties die zich bezig houden met seksuele uitbuiting en gerelateerde fenomenen.

We spraken met de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (NRM), ECPAT/Defense for Children, PROUD, Vereniging van Exploitanten van Relaxbedrijven, Leger des Heils, Spirit/Qpido, P&G292, Share Network en het Amsterdams Coördinatiepunt Mensenhandel (ACM).

3. **Dossieronderzoek politie en OM.** De volgende stap betrof de analyse van ten eerste acht dossiers van de politie. Hier gaat het om drie zaken die zijn doorverwezen naar het OM, vier lopende zaken (bij de politie) en een geseponeerde zaak. Al deze acht zaken liepen of werden afgesloten in 2018. Ten tweede onderzochten we 29 separate meldingen van seksuele uitbuiting bij de politie waarbij (op dat moment) nog onvoldoende aanknopingspunten zijn voor strafrechtelijk onderzoek (de zogenaamde Summit-registraties over signalen van mensenhandel). Ten slotte onderzochten we vier strafdossiers van het OM. Het betreft zaken die in 2016 (drie dossiers) of 2017 (één dossier) afgerond werden. In twee van de vier dossiers zien we dat het onderzoek tot een vonnis heeft geleid. Zowel met politie als met OM zijn tijdens of kort na het dossieronderzoek gesprekken gevoerd over de bevindingen van de analyse. In die gesprekken blijkt dat de 12 bestudeerde dossiers een redelijke afspiegeling zijn van de zaken rond seksuele uitbuiting waar politie en OM mee te maken krijgen. Van belang om nogmaals te benadrukken is dat veelal laat aangifte gedaan wordt en strafrechtelijke onderzoeken lang kunnen duren, wat maakt dat de bestudeerde informatie uit de dossiers niet per definitie heel actueel is.
4. **Registratieanalyse.** Daarnaast vroegen we bij CoMensha alle meldingen van (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in 2016 en 2017 op. In de analyse zijn alleen aantallen voor Amsterdam meegenomen.
5. **Interviews met ondernemers.** Daarna interviewden we zes eigenaren en medewerkers van seksbedrijven in de vergunde seksbranche en een directeur van een Amsterdams hotel. In totaal spraken we dus met zeven ondernemers.
6. **Interviews met slachtoffers van seksuele uitbuiting.** Ten slotte interviewden we in totaal zes personen die in het verleden te maken hebben gehad met een situatie van seksuele uitbuiting. We kwamen met de personen in contact met de hulp van hulpverleningsorganisaties of via ons eigen netwerk. We spraken zes vrouwen met een leeftijd tussen de 28 en 46 jaar, afkomstig uit Gambia, Nederland, Roemenië, Oeganda of Oekraïne en met een verleden in de raambranche of als thuissekswerker en escort. De geïnterviewden hebben allen toestemming gegeven voor het gebruik van de geanonimiseerde voorbeelden, citaten en verwijzingen in dit rapport.

1.6 Begripsbepaling

De termen seksuele uitbuiting, mensenhandel en dwang worden in het maatschappelijke debat en in onderzoeksliteratuur wel eens door elkaar heen gebruikt. Dit komt de ontwikkeling van praktijkgerichte kennis, en de doorvertaling daarvan in beleid, niet ten goede. We hanteren in dit rapport de term **seksuele uitbuiting** en gebruiken daarvoor de volgende definitie:¹

Mensen, vrijwillig of niet vrijwillig, seksuele handelingen laten verrichten en daar in onredelijke mate van profiteren, door de inkomsten af te nemen en/of ze onder slechte omstandigheden te laten werken. Dit kan gepaard gaan met dwang, geweld, chantage en misleiding. Seksuele uitbuiting betreft dus zowel gedwongen seksuele handelingen verrichten voor geld als niet-gedwongen sekswerk maar waarin sprake is van een uitbuitingssituatie. Seksuele uitbuiting is een vorm van mensenhandel. Naast seksuele uitbuiting bestaat mensenhandel uit arbeidsuitbuiting, criminele uitbuiting en gedwongen orgaanverwijdering.

Er zijn strafrechtelijk gezien grofweg twee groepen slachtoffers van seksuele uitbuiting te onderscheiden. De eerste betreft minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting. In deze gevallen heeft het slachtoffer seksuele handelingen verricht en is er een derde persoon geweest die daar in de vorm van geld of anderszins profijt van heeft gehad. In deze gevallen doet het er niet toe of het slachtoffer **al dan niet vrijwillig** voor het verrichten van seksuele handelingen heeft gekozen; het gaat hoe dan ook om een

¹ Deze definitie is gebaseerd op de definitie van CoMensha, zie <https://www.comensha.nl/pagina/wat-is-uitbuiting>.

strafbaar feit. De tweede groep omvat meerderjarig slachtofferschap waarbij er een derde persoon een machtsmiddel heeft ingezet om het slachtoffer tot het verrichten van seksuele handelingen aan te zetten en/of daar naar Nederlandse maatstaven in **onredelijke mate** van heeft geprofitteerd.

Het onderzoek richt zich op de aard van seksuele uitbuiting zoals dat voor kan komen in de **legale seksbranche** en in het **illegale circuit**. Ook deze begrippen, evenals de begrippen **vergund en onvergund sekswerk** behoeven een heldere begripsbepaling. De matrix hieronder geeft de in dit onderzoek gehanteerde definities weer.

	Onvergunde branche	Vergunde branche
Legale branche	Niet-vergunningsplichtig sekswerk dat niet bij wet of APV verboden is.	Een bedrijf met vergunning (dat voldoet aan alle vergunningseisen)
Illegale circuit	Vormen van sekswerk die bij wet of APV verboden zijn of sekswerk in een vergunningsplichtig bedrijf dat geen vergunning heeft.	

1.7 Leeswijzer

De opbouw van dit onderzoeksrapport is als volgt:

Hoofdstuk 1 <i>Inleiding en onderzoeksvragen</i>	Hoofdstuk 2 <i>Wat zijn de aard en patronen van seksuele uitbuiting?</i>	Hoofdstuk 3 <i>Illustraties van seksuele uitbuiting</i>	Hoofdstuk 4 <i>Samenvatting en conclusies</i>
	1 Hoe verlopen situaties van seksuele uitbuiting? 2 Waar vindt het plaats? 3 Wat zijn kenmerken van betrokkenen? 4 Hoe komt het aan het licht? 5 Bijvangst		

Aard en patronen van seksuele uitbuiting

2

2 Aard en patronen van seksuele uitbuiting

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de aard en patronen van seksuele uitbuiting. De volgende onderwerpen komen aan bod.

- **Hoe ontstaat, verloopt en eindigt een uitbuitingssituatie?** Hier presenteren we onder andere hoe slachtoffers en daders in contact komen met elkaar en hoe een uitbuitingssituatie ontstaat en kan veranderen over tijd.
- **Waar treffen we situaties van seksuele uitbuiting aan?** Hier kijken we zowel naar de legale seksbranche als naar het illegale circuit.
- **Wat zijn kenmerken van betrokkenen?** In deze paragraaf gaan we in op kenmerken van slachtoffers, daders en andere betrokkenen.
- **Hoe komen uitbuitingssituaties aan het licht?** We gaan nader in op wie melden en hoe er gemeld wordt en op het doen van aangifte.
- **Bijvangst.** We sluiten af met enkele vormen van uitbuiting die niet direct onder seksuele uitbuiting vallen maar waar sekswerkers wel mee te maken kunnen krijgen.

Per onderdeel laten we zien op basis van welke bronnen de resultaten en indrukken tot stand zijn gekomen.

2.1 Hoe ontstaat, verloopt en eindigt een uitbuitingssituatie?

In deze paragraaf laten we op basis van het dossieronderzoek bij politie en OM en interviews met slachtoffers zien hoe uitbuitingssituaties zich door de tijd heen kan ontwikkelen. Hieronder gaan we in op het ontstaan, het verloop en beëindiging van seksuele uitbuiting. Hoewel we hier uitbuitingssituaties dus stapsgewijs presenteren, is de werkelijkheid grilliger. Soms duren uitbuitingssituaties enkele dagen, andere situaties kennen een duur van enkele jaren. Ook komt het voor dat uitbuitingssituaties onderbroken worden of dat slachtoffers zonder onderbreking te maken krijgen met meerdere daders die elkaar niet kennen.

Ontstaan

De wijze waarop situaties van uitbuiting ontstaan is divers. In dossiers van politie en van OM en in gesprekken met slachtoffers komen we gevallen tegen van slachtoffers en daders die elkaar voor het ontstaan van de situatie al kennen, maar ook van situaties waarin slachtoffers en daders elkaar nog niet kenden. Verder lijkt ons onderzoek voornamelijk licht te schijnen op voorbeelden van seksuele uitbuiting in een een-op-eenrelatie (tussen dader en slachtoffer). Hoewel we in dossiers en gesprekken soms ook voorbeelden aantreffen van slachtoffers die te maken hebben met verschillende (mede)daders en facilitators, roept het de vraag op of en in hoeverre de beschreven situaties voortkomen uit een groter, al dan niet internationaal georganiseerd crimineel netwerk of dat veelal sprake is van seksuele uitbuiting op kleinere, meer individuele schaal.

In het dossieronderzoek en uit gesprekken met slachtoffers van seksuele uitbuiting komt naar voren dat daders en slachtoffers van seksuele uitbuiting elkaar vaak al kennen voordat de uitbuitingssituatie tot stand komt. We constateren dus dat seksuele uitbuiting kan ontstaan vanuit een **bestaande (vertrouwens)relatie** tussen de dader en het slachtoffer. We komen de volgende vormen tegen.

- **Liefdesrelatie.** Zowel in situaties met meerderjarige slachtoffers als met minderjarige slachtoffers treffen we meerdere voorbeelden aan waarin er tussen de dader en het slachtoffer een liefdesrelatie bestaat. In een dossier omtrent een zaak met een Nederlands slachtoffer (uit de raambranche) zien we dat dader en slachtoffer met elkaar getrouwd waren op het moment dat de uitbuitingssituatie begon. De liefdesrelatie, zo treffen we aan in een dossier met een minderjarig Nederlands slachtoffer, brengt met zich mee dat het slachtoffer de uitbuitingssituatie soms niet als zodanig ervaart.
- **Vriendschappelijke relatie.** In meerdere dossiers zien we dat de dader en het slachtoffer een (min of meer) vriendschappelijke relatie met elkaar hebben. In een dossier omtrent een geval van (lands)grensoverschrijdende seksuele uitbuiting, blijkt dat de dader en het slachtoffer samen zijn opgegroeid in hetzelfde dorp in Oost-Europa. Ook zien we een voorbeeld van een minderjarige dader en een minderjarig slachtoffer die bij elkaar in de klas zitten.

- **Slachtoffers en daders kennen elkaar via-via.** In het dossieronderzoek en de interviews met slachtoffers treffen we meerdere gevallen aan van daders en slachtoffers die elkaar al vaag kennen, maar via een vriendin of vriend van het slachtoffer vervolgens persoonlijk in contact komen met elkaar. In een dossier van het OM bijvoorbeeld, vinden we een situatie waarbij een minderjarig slachtoffer met seks geld wil verdienen en via een vriendin in contact komt met een jongen die haar aan klanten kan helpen.
- **Klantrelatie.** In de dossiers van de politie treffen we een geval aan waarbij de dader het slachtoffer meerdere keren als klant bezoekt. De klant werpt zich na een tijdje op als 'redder in nood', brengt de sekswerker in veiligheid, en begint vervolgens zelf met het uitbuiten van het slachtoffer. Ook in de interviews met slachtoffers komt een dergelijk voorbeeld naar voren.

Voorbeeld – Hongaarse vrouw en Bulgaarse man ontmoeten elkaar op de Wallen

Een vrouw van Hongaarse afkomst werkt al tien jaar achter de ramen. Als ze destijds naar Nederland komt ontmoet ze al snel een Bulgaarse man die haar vriend wordt. Hij dwingt haar om lange dagen te werken en neemt het meeste van haar verdiende geld af. Ook mishandelt hij haar geregeld en als ze het probeert uit te maken, dreigt hij om haar familie in Hongarije te vertellen dat ze sekswerker is. Na een tijdje heeft ze een vaste klant, die op haar inpraat en haar vertelt dat ze in een slechte relatie zit. Hij vertelt haar dat hij beter voor haar kan zorgen dan haar huidige vriend. Op een avond krijgt ze ruzie met haar vriend; het loopt uit de hand en ze belt haar vaste klant op, die haar komt halen. Vanaf dat moment heeft ze een relatie met haar klant, die al snel ook haar geld van haar begint af te nemen. Ook hier wordt ze in de loop van de relatie bedreigd, gechanteerd, mishandeld en moet ze zelfs twee keer gedwongen een abortus laten plegen. Ze beëindigt ook deze relatie uiteindelijk maar durft geen aangifte te doen. Ze werkt nog steeds achter de ramen.

In de gevallen waarbij dader en slachtoffer elkaar voorafgaand aan de uitbuitingssituatie aanvankelijk **niet kennen**, gaan zij een **zakelijke relatie met elkaar** aan. De meest sprekende voorbeelden hiervan zijn gevallen van grensoverschrijdende seksuele uitbuiting. Soms bemiddeld door een vriendin of andere derde persoon spreken het slachtoffer en de dader met elkaar af dat de dader het slachtoffer naar Nederland brengt. In de interviews met slachtoffers van Afrikaanse afkomst komt naar voren dat de slachtoffers werd beloofd dat ze gaan werken in de schoonheidsbranche. Bij aankomst in Europa wordt het slachtoffer doorverkocht aan een uitbouter of buit hij of zij het slachtoffer zelf uit. In deze gevallen is er dus sprake van gedwongen, onvrijwillig sekswerk. In gevallen van grensoverschrijdende seksuele uitbuiting waarbij het slachtoffer uit Oost-Europa komt en een zakelijke relatie met een dader aangaat, zo zien we in dossiers van politie en OM, weet het slachtoffer soms al dat ze in de seksbranche gaat werken.

Voorbeeld – Nigeriaanse vrouw maakt afspraken met mensenhandelaar

Een vrouw van 32 uit Nigeria komt in contact met een mensenhandelaar, die claimt dat hij haar naar Duitsland kan halen zodat ze in een hotel kan gaan werken als schoonmaakster. De vrouw wil graag weg uit Nigeria, waar ze leeft in armoede en er geen toekomst voor haar is. Samen met de mensenhandelaar gaat ze eerst per vliegtuig naar Frankfurt. Vervolgens komt een taxi hen halen vanaf het vliegveld en zitten ze nog urenlang in de auto. Eenmaal aangekomen in het huis van bestemming wordt haar paspoort afgepakt. Er blijken ook andere vrouwen in het huis te verblijven. Er wordt haar verteld dat ze een kamer krijgt en dat ze elke dag klanten zal ontvangen met wie ze seks moet hebben. Wanneer ze tegenstribbelt slaat de mensenhandelaar haar een aantal keer. De eerste nacht dat ze in het huis verblijft verkracht hij haar. Ze zit negen maanden vast in het huis voordat ze weet te ontsnappen.

Voorbeeld – Eigenaar van illegaal escortbureau helpt met praktische zaken

Een 18-jarige vrouw van Nederlandse afkomst wil in de escortbranche werken, wat in Amsterdam pas vanaf 21 jaar mag. Ze vindt via haar beste vriend een illegaal escortbureau, gerund door een man en zijn echtgenote. In ruil voor 50 procent van haar verdiensten gaat de vrouw via het bureau aan de slag. De man van het bureau vervalst een arbeidscontract waarin staat dat de vrouw fulltime bij een snackbar werkt. Hiermee ontwijkt ze de wensen van haar leerplichtambtenaar. De politie maakt via internet een afspraak met de vrouw door zich voor te doen als klant. Ze treffen de vrouw aan in een hotel.

Verloop

Uit het dossieronderzoek bij politie en OM en de interviews met slachtoffers komt overwegend naar voren dat er pas na verloop van tijd (in de vriendschap, relatie) een, door het slachtoffer ervaren, onveilige

of onprettige situatie ontstaat. Herhaaldelijk komt terug dat, meestal door toedoen van de dader, een situatie ontstaat waarin het slachtoffer op enige manier afhankelijk wordt van de dader. De aard van deze [afhankelijkheidsrelatie](#) kan verschillen. Deze kan financieel van aard zijn, relationeel, maar ook praktisch in de zin van bieden van onderdak en ‘hulp’ bij het ontvluchten van een onwenselijke situatie. Grofweg kan onderscheid gemaakt worden tussen (subtiele) [psychologische](#) machtsmiddelen en [fysieke](#) machtsmiddelen als manieren om afhankelijkheid te stimuleren. Geïnterviewde organisaties merken in de interviews op dat daders vaker subtiele psychologische middelen dan fysieke middelen inzetten, maar dat middelen ook vaak in combinatie worden ingezet. Het valt in zowel dossiers van politie en OM als in interviews met slachtoffers op dat er veelal eerst psychologische machtsmiddelen worden ingezet en daders pas later geweld toepassen. Hieronder gaan we nader op beide typen machtsmiddelen in.

- [Psychologische machtsmiddelen](#). Uit de bestudeerde dossiers van politie en OM en de interviews met slachtoffers blijkt veelvuldig dat diverse psychologische machtsmiddelen worden ingezet om een afhankelijkheidsrelatie te creëren. Vrijwel altijd gaat het hier om verleiding, misleiding of manipulatie. Zo komen we in dossiers voorbeelden tegen waarin minderjarige meisjes worden gechantageerd – door het dreigen te versturen van hun naaktfoto’s via social media – of met cadeautjes, make-up, kleding, drugs, aandacht en seks worden gepaaid. We zien een voorbeeld waarbij cadeaus een aanknopingspunt zijn om op een later moment een wederdienst te vragen. Ook in zaken met meerderjarige slachtoffers komen we voorbeelden tegen waarin vrouwen met behulp van chantage in bedwang worden gehouden. Denk dan bijvoorbeeld aan een dader die aan familie van een slachtoffer in het land van herkomst bekend dreigt te maken dat het slachtoffer als sekswerker werkt, dreigt met het afnemen van een gezamenlijk kind, of identiteitspapieren afpakt. We treffen in de interviews met slachtoffers één situatie aan waarbij voodoo als machtsmiddel werd ingezet. Het slachtoffer moest in haar thuisland een voodoo-eed afleggen waarin zij beloofde de dader te gehoorzamen, niet weg te rennen en zich nooit tegen de politie uit te spreken.
- [Fysieke machtsmiddelen](#). Vormen van fysieke machtsmiddelen zijn eveneens divers. In zowel situaties met minderjarige als meerderjarige slachtoffers en zowel in zaken in de legale seksbranche als het illegale circuit stellen we op basis van het dossieronderzoek bij politie en OM en interviews met slachtoffers vast dat vaak sprake is van fysiek geweld. Zo lezen we in een dossier van de politie met een meerderjarig slachtoffer dat het slachtoffer meerdere dagen in een woning onder dwang vast wordt gehouden. Andere vormen van fysieke machtsmiddelen zijn mishandeling, bedreiging, verkrachting of gedwongen abortus. In een dossier van de politie rond een meerderjarig slachtoffer dat werd uitgebuit in de raambranche zien we dat het slachtoffer werd gedwongen tot het laten zetten van meerdere tatoeages van de naam van de uitbuiters. Op basis van de dossiers van politie en OM en de interviews met slachtoffers lijkt er vooral in gevallen van grensoverschrijdende seksuele uitbuiting sprake te zijn van langdurig, relatief zwaar geweld.

In enkele gevallen lijkt het erop dat daders ‘handig’ gebruikmaken van [omstandigheden](#) waarin het slachtoffer verkeert, om het slachtoffer afhankelijk te maken. Zo vertelt een slachtoffer uit Oeganda dat een dader aanbood haar naar Europa te brengen nadat haar echtgenoot erachter kwam dat ze lesbisch was en aangifte dreigde te doen, iets waar in delen van Oeganda, volgens het slachtoffer, de doodstraf op staat.² In een dossier van de politie komt een situatie naar voren waarin een vrouw sekswerk doet in een hotel in het land van herkomst, dit hotel na een politiecontrole wordt gesloten en de vrouw in haar zoektocht naar een werkplek zich tot iemand richt die haar naar West-Europa kan brengen.

In de interviews met slachtoffers zien we dat een aantal van hen [direct gedwongen](#) wordt om seksuele handelingen te verrichten. Dit betreft de slachtoffers van Afrikaanse afkomst die we interviewden. De andere geïnterviewde slachtoffers, maar ook slachtoffers in het dossieronderzoek, [kozen er of zelf voor](#) om te beginnen met sekswerk en/of [zijn al sekswerker](#) op het moment dat ze in aanraking komen met de uitbuiters. In meerdere dossiers treffen we bijvoorbeeld minderjarige slachtoffers die zelf het eerste contact met de uitbuiters leggen en voorstellen om seksuele handelingen te gaan verrichten voor geld.

² Toelichting: In Oeganda is homoseksualiteit strafbaar. In 2014 werd een wet waarin de doodstraf stond op homoseksualiteit, na veel internationale kritiek, niet aangenomen, maar sindsdien staat er een levenslange gevangenisstraf op. Bron: Trouw, oktober 2018.

Maar ook met betrekking tot meerderjarige slachtoffers zien we dat slachtoffers vaak al ervaring hebben met sekswerk, dan wel in het land van herkomst, in een ander Europees land of in een andere gemeente in Nederland.

De periode waarin het slachtoffer wordt uitgebuit kan, zo maken we op uit het dossieronderzoek bij politie en OM en de interviews, sterk verschillen. In een aantal dossiers met een minderjarig slachtoffer zien we dat de uitbuiting van relatief **korte duur** is, namelijk van enkele dagen. Soms komt dat doordat het slachtoffer de kans krijgt om het huis waarin ze wordt uitgebuit te verlaten, of doordat het slachtoffer als vermist is opgegeven en door de politie wordt gevonden. In uitbuittingsrelaties die **langer**, namelijk meerdere jaren duren, zien we dat (een combinatie van) psychologische of fysieke machtsmiddelen, zoals intimidatie, chantage, bedreiging, verkrachting en geweld voortdurend worden ingezet. We treffen bijvoorbeeld een dossier aan waarbij het slachtoffer op deze manier meerdere jaren voor dezelfde dader werkt, in verschillende Europese landen.

Voorbeeld – Bulgaarse vrouw werkt zeven jaar lang door heel Europa voor zelfde dader

Een Bulgaarse vrouw wordt mishandeld door haar vader en begint op haar 16^e met werken in de seksbranche. Ze werkt als sekswerker in een hotel in Bulgarije totdat een politiecontrole dat onmogelijk maakt. Een onbekende man komt met een oplossing. Hij stelt haar voor haar naar West-Europa te brengen om daar sekswerk te gaan doen, in ruil voor de helft van de inkomsten uit sekswerk. Ze gaat akkoord. Voordat ze uiteindelijk in Amsterdam achter het raam zit, werkt ze in Oostenrijk, Griekenland, Duitsland en België. De man neemt steeds meer van de inkomsten in beslag, mishandelt de vrouw, verwekt een kind bij haar, sluit haar op, chanteert met openbaarmaking richting familie en zet huurcontracten van appartementen op haar naam. De uitbuitingssituatie duurt in totaal meer dan zeven jaar.

Beëindiging

Net als het ontstaan en verloop van uitbuitingssituaties bestaat er veel diversiteit in hoe situaties worden beëindigd. Soms stappen slachtoffers uit **eigen beweging** naar hulpverlening of politie of beëindigen ze de (liefdes)relatie met de dader. In de bestudeerde dossiers van politie en OM treffen we meerdere situaties aan waarin het slachtoffer de gelegenheid krijgt om te ontsnappen uit de woning waarin het slachtoffer wordt vastgehouden. We treffen echter ook zaken aan waarbij de uitbuitingssituatie wordt beëindigd door **inzet van de politie**, of dat **klanten** slachtoffers in contact brengen met hulpverlening.

De meeste slachtoffers hebben na beëindiging van de situatie **geen contact meer met de dader**. Afrikaanse slachtoffers vertellen ons in interviews dat ze de identiteit en gegevens van de dader niet kennen en simpelweg geen contact kunnen opnemen. Geïnterviewde organisaties laten weten dat minderjarige slachtoffers worden opgevangen in GGZ-opvanglocaties, waar zij de eerste periode van opname geen contact mogen hebben met de buitenwereld en de opvanglocatie niet mogen verlaten. Dit is omdat er wordt vermoed dat het slachtoffer anders direct contact opneemt met de dader. In de gevallen waarbij er sprake was van een vriendschappelijke of liefdesrelatie tussen de dader en het slachtoffer en het slachtoffer niet in een besloten opvang verblijft, is er soms na het beëindigen van de uitbuitingssituatie nog **contact tussen de dader en het slachtoffer**. Dit komt, zo vertelt een slachtoffer ons, vaak doordat de dader contact blijft zoeken met het slachtoffer. Een hulpverlener stelt dat het ook voorkomt dat het slachtoffer contact blijft zoeken met de dader.

Tot slot blijkt uit interviews met slachtoffers dat sommigen van hen na beëindiging van de uitbuitingssituatie **in de seksbranche werkzaam bleven**. Deze vrouwen zaten zonder geld en besloten met sekswerk hun geld te verdienen. Zo vertelt een slachtoffer ons dat ze enige tijd nadat de dader in de gevangenis zat weer wat sekswerk met vaste klanten deed. Voor veel slachtoffers van seksuele uitbuiting geldt dat het lastig voor hen is om na een periode in de seksbranche **een nieuw bestaan** op te bouwen.³

³ Zie voor een overzicht van belemmeringen van slachtoffers van seksuele uitbuiting en sekswerkers om duurzaam uit sekswerk te stappen Bleeker et al. (2017) *Stoppen met sekswerk: belemmerende factoren voor een duurzame uitstap*. RegioPlan in opdracht van de gemeente Amsterdam

Voorbeeld – Colombiaanse vrouw blijft ook na uitbuiting in seksbranche werken

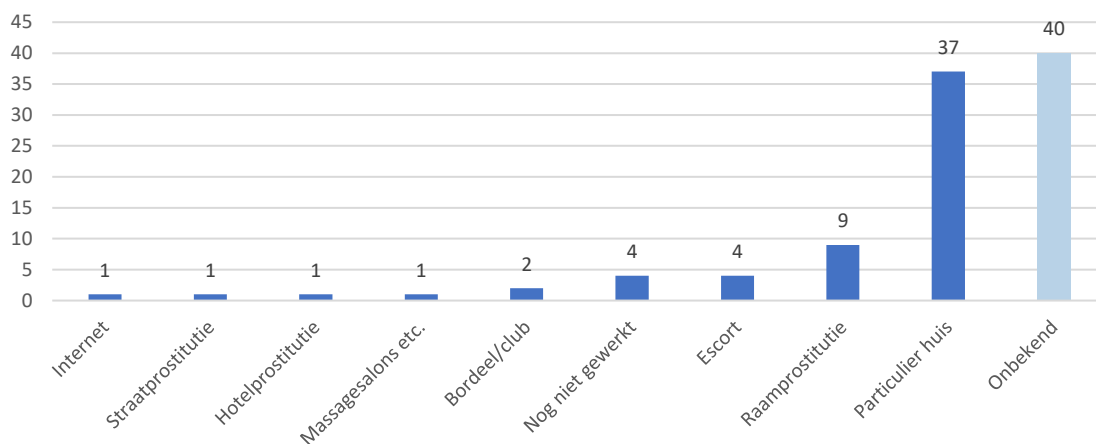
Een vrouw van Colombiaanse afkomst woont en werkt al 12 jaar in Amsterdam achter de ramen. Ze doet het werk voornamelijk om zo geld te verdienen dat ze kan terugsturen naar Colombia, waar ze een dochter heeft die bij haar oma woont. Toen ze 12 jaar geleden net in Nederland aankwam kwam ze via een vriendin uit Colombia in contact met een man die haar kon helpen. Hij beloofde haar te helpen met het huren van een kamer, KvK-inschrijving, krijgen van klanten en administratie. Uiteindelijk bleef ze vijf jaar voor hem werken en nam hij het meeste van haar inkomen af. Als ze niet wilde meewerken bedreigde, chanteerde en sloeg hij haar. Ook verbood hij haar te praten met hulpverleners of politie. Ze kwam op een gegeven moment toch in aanraking met een hulpverlener, die haar hielp tijdelijk onder te duiken. Ze deed aangifte en haar uitbuiters kwamen in de gevangenis terecht voor mensenhandel. Ze heeft hem nooit meer gezien, behalve in de rechtszaal tijdens de zitting. Na de rechtszaak is ze weer begonnen als sekswerker achter de ramen, deze keer helemaal zelfstandig.

2.2 Waar vindt seksuele uitbuiting plaats?

Dit onderzoek biedt, zoals eerder besproken, geen enkele aanleiding om uitspraken te doen over de *omvang* van seksuele uitbuiting binnen de verschillende onderdelen van de Amsterdamse seksbranche of in het illegale circuit. Dat was ten eerste niet het doel van dit onderzoek en ten tweede zijn voor de beantwoording van dergelijke vragen andere onderzoeksmethoden nodig. Omdat de locatie van de uitbuiting wel een belangrijk onderdeel is van de aard van het fenomeen, analyseerden we registraties van CoMensha, dossiers van de politie en het OM en hielden we interviews om in kaart te kunnen brengen waar de aangetroffen uitbuitingssituaties zich voordeden.

Om te beginnen hebben we registraties van CoMensha (van 2016 en 2017) met betrekking tot meldingen van seksuele uitbuiting in Amsterdam bekeken. Hieruit blijkt ten eerste dat van een groot deel (40%) van de meldingen **onbekend** is waar de seksuele uitbuiting zich afspeelde. De registraties bieden dus slechts beperkt zicht op waar seksuele uitbuiting plaatsvindt. De registraties laten verder zien dat veelal sprake was van meldingen van seksuele uitbuiting in particuliere woningen (37% van de meldingen). Daarnaast ging negen procent van de meldingen om seksuele uitbuiting in de raambranche, en vier procent van de meldingen om seksuele uitbuiting in de escort (zelfstandig of via een bureau). Enkele resterende meldingen kwamen uit andere delen, zoals bordelen en clubs, hotelprostitutie, massagesalons en straatsekswerk of betrof een situatie rond online werk, zonder fysiek contact met klanten. Tot slot zien we vier meldingen rond mogelijke slachtoffers die nog niet gewerkt hadden, bijvoorbeeld omdat zij zijn opgevangen voordat er sprake was van sekswerk, maar waarbij wel sterke aanwijzingen waren voor (beoogde) uitbuiting bestonden. Hieronder geven we de cijfers van CoMensha samenvattend weer.

Figuur 2.1 Meldingen seksuele uitbuiting Amsterdam (o.b.v. registraties van CoMensha uit 2016 en 2017) (N=100)

Noot: Hoewel in enkele gevallen anders genoemd, komen de categorieën overeen met de definities die NRM hanteert. Zie Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2016). *Prostitutie en mensenhandel*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.

Verder blijkt uit registraties van NRM en ACM dat de laatste jaren een **verschuiving** van meldingen van seksuele uitbuiting heeft plaatsgevonden van zichtbare branches – raambranche, seksclubs en privéhuisen – naar minder zichtbare branches, zoals thuissekswerk, zelfstandige escort, massagesalons en straatsekswerk.⁴ Uit de rapportage van NRM komt naar voren dat dit met name wordt veroorzaakt door de afname van het absolute aantal meldingen uit de zichtbare branche. Het absolute aantal meldingen uit de minder zichtbare branche is ongeveer gelijk gebleven. Gesprekken met diverse landelijke organisaties bevestigen de verschuiving. Het is echter onduidelijk hoe deze verschuiving precies geïnterpreteerd moet worden. Zo kan deze ontwikkeling samenhangen met onder meer veranderingen (afname) in de capaciteit en focus van politie en handhaving in de zichtbare branche, het bereik van hulpverlening of de meldingsbereidheid van slachtoffers. Ook kan er sprake zijn van een algemene verschuiving van sekswerk naar onzichtbare delen, of van een werkelijke afname van seksuele uitbuiting in de zichtbare branche.

Naast de analyse van CoMensha-registraties, hebben we in gesprekken met organisaties en met lokale hulpverleners, het dossieronderzoek bij politie en OM en de interviews met slachtoffers van seksuele uitbuiting ook gekeken waar de situatie zich afspeelden. Hieronder gaan we in op de locaties die uit deze activiteiten naar voren kwamen. We maken daarbij onderscheid tussen seksuele uitbuiting in de **het illegale circuit** en de **legale seksbranche**. Onderstaand schema laat eerst nog zien waar de legale branche en het illegale circuit uit bestaan.⁵

	De legale branche	Het illegale circuit
Definitie	Niet-vergunningsplichtig sekswerk dat niet bij wet of APV verboden is of sekswerk in een bedrijf met een vergunning dat voldoet aan alle vergunningseisen.	Vormen van sekswerk die bij wet of APV verboden zijn of sekswerk in een vergunningsplichtig bedrijf dat geen vergunning heeft.
Vormen	• Raambedrijven* • Seksclubs* • Privéhuisen* • Escortbureaus* • Niet-bedrijfsmatig thuissekswerk	• Sekswerk in de publieke ruimte • Bedrijfsmatig thuissekswerk of bedrijfsmatige zelfstandige escort • Sekswerk georganiseerd vanuit hotels, sauna's, vakantieparken etc. • Sekswerk in massagesalons • Sekswerk verricht door personen onder de 21 jaar oud • Sekswerk in een raambedrijf, seksclub, privéhuis zonder vergunning of via een escortbureau zonder geldige vergunning

* Mits het bedrijf in bezit is van een geldige vergunning.

Seksuele uitbuiting in het illegale circuit

We zien in dit onderzoek met name voorbeelden van seksuele uitbuiting die zich voltrokken in het illegale circuit. Uit gesprekken met organisaties blijkt dat seksuele uitbuiting in de illegale seksbranche onder andere plaatsvindt in **hotels, huizen, auto's, vakantieparken, garageboxen en openbare parken**. In de gesprekken met slachtoffers en het dossieronderzoek bij politie en OM treffen we voorbeelden aan van seksuele uitbuiting op drie plaatsen:

- **In het huis van de uitbuiters of een facilitator.** Hier gaat het om vrouwen en meisjes die in het huis van (de ouders van) de uitbuiters of een facilitator klanten ontvangen. Soms is er sprake van vrijheidsbeperking van deze vrouwen en meisjes.

⁴ In 2013 was, volgens het NRM, het aandeel CoMensha-meldingen uit de zichtbare branche 40 procent. In 2017 was dit aandeel 14 procent.

⁵ Zie ook <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/zorg-ondersteuning/prostitutie/>. We richten ons hier op vormen van sekswerk waarbij sprake is van een economische activiteit waarmee geld wordt verdiend en er, hoewel niet altijd, sprake is van lichamelijk contact tussen de sekswerker en de klant. Hiermee sluiten we vormen van sekswerk zoals webcamwerkzaamheden of werk in de entertainmentsector uit.

- **Bij klanten thuis.** Vergelijkbaar met escortwerkzaamheden betreft het hier vrouwen en meisjes die met hulp van iemand in contact komen met klanten en bij die klanten thuis afspreken. Het kan hier ook gaan om klanten buiten Amsterdam.
- **Sekswerk in hotels.** Ook komen we meerdere gevallen tegen van uitbuiting in hotels. Zo treffen we in de dossiers een voorbeeld aan van een dader en een slachtoffer die beiden een aparte kamer huren in en hotel en waarbij de dader klanten regelt die in de kamer van het slachtoffer afspreken.

Seksuele uitbuiting in legale seksbranche

In gesprekken met lokale hulpverleners zijn met name voorbeelden van seksuele uitbuiting in de raambranche ter sprake gekomen. In deze gesprekken komt naar voren dat in sommige gevallen vrouwen gedwongen achter de ramen terechtkomen en in andere gevallen vrouwen vrijwillig zijn gestart met werken achter het raam waarna vervolgens een uitbuitingssituatie is ontstaan. In de bestudeerde dossiers van politie komen we ook verschillende voorbeelden van seksuele uitbuiting in de raambranche tegen. In een van die dossier troffen we een combinatie aan van uitbuiting achter het raam en als escort. Hier was echter niet duidelijk of het om legale of illegale escort ging. We benadrukken nogmaals dat het niet mogelijk is om op grond van deze resultaten uitspraken te doen over de werkelijke (relatieve) omvang van seksuele uitbuiting in de verschillende onderdelen van de seksbranche in Amsterdam. Met andere woorden: het is op basis van dit onderzoek niet vast te stellen noch uit te sluiten dat seksuele uitbuiting alleen of voornamelijk in het illegale circuit en de (vergunde) raambranche voorkomt, of dat de raambranche vatbaarder zou zijn voor seksuele uitbuiting dan andere vergunde/legale onderdelen van de seksbranche. Andere mogelijke verklaringen voor het gegeven dat we in de politiedossiers binnen de legale seksbranche uitsluitend situaties in de raambranche aantreffen, zijn bijvoorbeeld de sterke focus van politiecontroles op de ramen, mogelijke verschillen in meldingsbereidheid van slachtoffers of van de eigenaren of medewerkers van seksbedrijven, maar ook de grotere omvang van de raambranche vergeleken met andere delen van de branche. We hebben tijdens het onderzoek geen concrete aanwijzingen gevonden van seksuele uitbuiting in andere legale branches, zoals vergunde escortbureaus, seksclubs of privéhuizen. We benadrukken dat we in het onderzoek, op een gesprek met een slachtoffer na, geen aanwijzingen hebben gevonden van eigenaren of medewerkers van seksbedrijven die een bewuste, actieve bijdrage leveren aan uitbuitingssituaties.

De eigenaren en medewerkers van seksbedrijven die wij in dit onderzoek spraken, vertellen ons dat zij zelf geen ervaring hebben met vrouwen die bij hen werken en te maken hebben met seksuele uitbuiting. Wel komt het voor, zo stellen meerdere eigenaren of medewerkers, dat zij contact hebben met vrouwen waarvan zij vermoeden dat er mogelijk sprake is van uitbuiting. Bij escortbureaus en seksclubs geldt bijvoorbeeld dat vrouwen vrijwel altijd eerst bellen voordat zij voor een kennismakingsgesprek langskomen. Vaak is dit al het moment waarop eigenaren of medewerkers alert zijn op mogelijke signalen van seksuele uitbuiting. Ook komt het volgens meerdere eigenaren en medewerkers voor dat mannen opbellen om een kennismakingsafpraak te maken voor een vrouw. Dit is voor eigenaren en medewerkers voldoende reden om de telefoon direct op te hangen. Ook eigenaren en medewerkers van raambedrijven, waar vrouwen die willen huren relatief vaak meteen bij het raambedrijf langskomen, stellen snel in te kunnen schatten of er mogelijk sprake zou kunnen zijn van seksuele uitbuiting.

Voorbeeld – uitbuiting in de raambranche

Een Oekraïense vrouw leeft een tijdje in Oekraïne op straat nadat ze door familie haar huis is uitgezet. Terwijl ze later in het huis van een ouder echtpaar inwoont, benadert een vriend van dat echtpaar (een voormalig hooggeplaatste politiefunctaris) haar om in Amsterdam te gaan wonen. Ze weigert, ze is immers net weer aan het opkrabbelen en volgt een kappersopleiding. Maar nadat een oude vriendin haar vanuit Amsterdam opbelt en uitnodigt in de tuinbouw te komen werken wordt ze enthousiast en besluit ze op de uitnodiging in te gaan. Een voor haar onbekende vrouw neemt haar paspoort in, maakt foto's voor een nieuw paspoort en brengt haar met de bus naar Polen. Daar verblijft ze drie weken lang in een verlaten boerderij zonder eten en drinken. Het water uit de kraan is rood van kleur dus kan ze dat ook niet drinken. Ze overweegt haar eigen urine te drinken tot ze van mannen die in de boerderij komen klussen bier te drinken krijgt. Die nacht verkrachten deze mannen haar. Een onbekende vrouw haalt haar op en brengt haar naar de bus die naar Amsterdam vertrekt. Ze krijgt wat kleren, eten en de onbekende vrouw haalt haar over om vier valeriaantabletten te nemen. Ook krijgt ze valse identiteitspapieren met een nieuwe naam en een andere leeftijd. Vragen die ze daarover stelt worden afgedaan met een leugen. In Amsterdam wordt ze opgewacht door een Nederlands stel. Zij vervoeren haar in een auto naar

haar nieuwe verblijfplaats, die (achteraf gezien) op drie minuten loopafstand is vanaf de vertrekplaats. De autorit duurt echter drie uur waardoor ze gedesoriënteerd raakt. Ze verblijft een tijdje op haar nieuwe adres waar nog meer vrouwen verblijven, afkomstig uit verschillende landen. Tijdens haar verblijf in Amsterdam zeggen meerdere vrouwen tegen haar dat het een goed idee zou zijn als ze ook achter het raam zou gaan werken. Dat wil ze niet. Maar meerdere bedreigingen, chantage en manipulatie zorgen ervoor dat ze dat, uit angst voor de daders, toch doet. Ze werkt soms meer dan 20 uur achter elkaar het raam en slaapt dan in haar kamer. Ze wordt voortdurend gecontroleerd door de daders. Als ze, bijvoorbeeld, op een stoel zit, belt een van de daders op en zegt haar dat ze moet staan. Tot slot vertelt de Oekraïense vrouw dat de eigenaar van het raambedrijf van haar situatie wist en volgens het slachtoffer samen met het Nederlandse stel samenwerkte.

Geïnterviewde [seksbedrijven](#) benadrukken in de gesprekken dat zij verwachten dat seksuele uitbuiting meer voorkomt in het illegale circuit. Het komt volgens een van de respondenten weleens voor dat een minderjarig meisje een kennismakingsgesprek wil, de eigenaar dat weigert en dat het meisje na enkele jaren op een andere werkplek gewerkt te hebben, opnieuw terugkomt als ze meerderjarig is. Andere eigenaren stellen zeker te weten dat illegale escortbureaus ook minderjarige meisjes aanbieden en dat het deze bureaus niet uitmaakt of de sekswerkers met wie zij samenwerken uitgebuit worden of niet.

2.3 Wat zijn kenmerken van betrokkenen?

In deze paragraaf gaan we in op de verschillende actoren die een rol hebben in seksuele uitbuiting. Achtereenvolgens gaan we in op kenmerken van slachtoffers, daders, facilitators en andere betrokkenen. De bevindingen zijn gebaseerd op bestaand onderzoek, cijfers van CoMensha, dossieronderzoek bij politie en het OM, interviews met organisaties, eigenaren en medewerkers van seksbedrijven en interviews met slachtoffers.

Slachtoffers

De door ons geraadpleegde cijfers van CoMensha laten zien dat verreweg de meeste geregistreerde slachtoffers in Amsterdam [vrouwen](#) zijn (87%). Ook in het dossieronderzoek treffen we vooral zaken aan met vrouwelijke slachtoffers. Alleen in de mutaties rond signalen van mensenhandel (Summit-registraties) van de politie tonen signalen van enkele mannelijke of transgender slachtoffers. Het valt hierbij op dat het gaat om mannelijke slachtoffers uit Afrika.

De door CoMensha geregistreerde slachtoffers uit Amsterdam zijn op het moment van aanmelden doorgaans tussen de [19 en 33 jaar](#) oud met een gemiddelde leeftijd van 30 jaar. 14 procent van de geregistreerde slachtoffers is ten tijde van aanmelden minderjarig. Ook in ons dossieronderzoek en de interviews met slachtoffers treffen we voorbeelden aan van seksuele uitbuiting van zowel meerderjarige als minderjarige slachtoffers. Hierbij valt op dat in zaken met meerdere slachtoffers zij meestal (vrijwel_ allemaal meerderjarig óf allemaal minderjarig zijn. Zo treffen we in de dossiers van politie en OM een zaak aan met in totaal negen slachtoffers waarvan het merendeel minderjarig is.

Uit de cijfers van CoMensha, met betrekking tot Amsterdam, komt naar voren dat geregistreerde slachtoffers van [Nederlandse](#) afkomst met 20 procent de grootste groep vormen. Ook Oeganda (16%), Nigeria (15%) en Roemenië (11%) zijn veel geregistreerde landen van herkomst in de cijfers van CoMensha. In het dossieronderzoek bij politie en OM troffen we slachtoffers van Nederlandse of Oost-Europese herkomst aan. Waar het Oost-Europese slachtoffers betreft, gaat het om slachtoffers van Roemeense, Bulgaarse of Hongaarse afkomst. In de interviews onder slachtoffers spraken we daarnaast met een vrouw van Oekraïense afkomst. Het valt tijdens het dossieronderzoek bij politie en OM op dat we in dossiers van de politie wel slachtoffers van Afrikaanse afkomst aantreffen, maar bij het OM niet. De politie stelt dat dit komt doordat Afrikaanse slachtoffers weliswaar aangifte doen, maar dat hun aangiftes steevast te weinig aanknopingspunten voor vervolging (door het OM) bevatten. Vaak is niet te verifiëren of, waar en door wie de uitbuiting heeft plaatsgevonden. Het vermoeden bestaat bij gemeente en politie dat (een deel van) deze aangiften worden gedaan door het slachtoffer om op basis van de B8/3-regeling een tijdelijke verblijfsvergunning te krijgen.

Voorbeeld – meerdere Roemeense vrouwen slachtoffer van dezelfde uitbuiters

Drie meerderjarige vrouwen van Roemeense afkomst wonen samen in een appartement in Amsterdam. Zij werken alle drie voor en met dezelfde uitbuiters. Twee van hen zijn door mensenhandelaren uit Roemenië verkocht aan hun huidige uitbuiters en hebben in hun thuisland als straatsekswerker gewerkt. De andere vrouw werkte eerder op de Wallen achter de ramen, totdat haar vorige dader haar verkocht aan haar huidige dader. Ze ontvangen geregeld thuis klanten die de man voor hen regelt. Soms wordt hen opgedragen naar klanten thuis te gaan: dan worden ze door een chauffeur opgehaald en thuisgebracht. De dader regelt de klanten via zijn eigen netwerk en door middel van seksadvertenties op internet en komt elke dag langs het huis om het verdiende geld van de vrouwen op te halen.

Zowel bij minderjarige als meerderjarige slachtoffers, zo blijkt uit het dossieronderzoek en interviews met hulpverleners en slachtoffers, komt het veelvuldig voor dat slachtoffers van seksuele uitbuiting zich [geen slachtoffer voelen](#). Veelal stellen slachtoffers dat ze immers zelf gekozen hebben om seksuele handelingen voor geld te verrichten, dat de situatie beter is dan de situatie in het land van herkomst of dat het vooral de schuld van het slachtoffer zelf is dat ze met de dader contact opnam. Hulpverleners vertellen dat het soms voorkomt dat slachtoffers, bijvoorbeeld na enige tijd aan een hulpverleningstraject te hebben deelgenomen, zich na verloop van tijd wel slachtoffer gaan voelen.

Voorbeeld – meisje baalt van wat er is gebeurd, maar ziet zichzelf niet als slachtoffer

Een minderjarig meisje verveelt zich in de jeugdzorginstelling waar ze woont en heeft geld nodig. Ze besluit via whatsapp contact op te nemen met een bekende omdat ze weet dat hij weleens meisjes aan klanten helpt. Ze loopt weg uit de instelling en de jongen haalt haar op en regelt een afspraak met drie klanten. Daarna wil ze geen nieuwe afspraken meer. Maar de jongen heeft haar trui afgepakt en ze krijgt nog geld van hem. Bovendien heeft hij naaktfoto's van haar en heeft hij make-up en kleding voor haar voorgeschoten. Nadat de jongen haar voor 3.000 euro probeert te verkopen aan iemand buiten de stad, loopt ze weg. Achteraf vertelt ze aan de politie dat ze het vooral zichzelf kwalijk neemt dat ze zo stom is geweest om met die jongen mee te gaan en dat ze zichzelf niet als slachtoffer ziet. Ze is vooral boos op de jongen omdat hij haar trui nog heeft.

De interviews met slachtoffers van seksuele uitbuiting, het dossieronderzoek bij politie en OM en de gesprekken met hulpverleners laten zien dat slachtoffers zich vrijwel allemaal in een [afhankelijke en kwetsbare positie](#) bevinden voordat zij in een uitbuitingssituatie terecht komen. Deze positie kenmerkt zich bijvoorbeeld door financiële problemen, schuldenproblematiek, verslaving, seksueel risicogedrag, of een jeugdzorgachtergrond. Slachtoffers uit Afrikaanse landen hebben soms te maken met een onveilige thuisbasis vanwege hun seksuele geaardheid. Daarnaast blijkt dat veel slachtoffers al eerder met uitbuiting, misbruik of mishandeling te maken kregen. Zo troffen we in dossiers van het OM een voorbeeld aan van een Oost-Europese vrouw die in het land van herkomst als kind door haar vader werd mishandeld.

Op basis van het dossieronderzoek bij politie en OM en interviews met slachtoffers van seksuele uitbuiting stellen we vast dat het meer dan eens voorkomt dat slachtoffers van seksuele uitbuiting al [ervaring hebben als sekswerker](#) voordat zij in contact komen met een dader. Dit geldt met name voor meerderjarige slachtoffers met een Oost-Europese afkomst. Hierbij valt op dat het voorkomt dat deze ervaring met sekswerk is opgedaan in het land van herkomst, in andere Europese landen of in andere Nederlandse steden.

Daders

Cijfers van het NRM (Slachtoffermonitor mensenhandel 2013-2017) laten zien dat een kwart van daders van mensenhandel zelf [adolescent](#) (jonger dan 23 jaar) is. Ook in de bestudeerde dossiers van politie en OM komen we meerdere situaties tegen met jonge – ook minderjarige – daders. Het valt hierbij op dat situaties met een minderjarige dader vaker minderjarige slachtoffers kennen dan in zaken met een meerderjarige dader. Evenals slachtoffers kunnen deze minderjarige daders een achtergrond hebben in de [jeugdzorg](#). Zo treffen we in een dossier van het OM een voorbeeld aan van een dader die in een jeugdzorginstelling heeft gewoond.

Hoewel via het dossieronderzoek bij politie en OM minder informatie beschikbaar is over persoonlijke achtergronden van daders dan van slachtoffers, komen toch een aantal kenmerken van daders naar boven. Zo blijkt dat het in de meeste bestudeerde dossiers om een [man](#) gaat, maar we komen ook vrouwelijke daders tegen. Uit enkele gesprekken met Afrikaanse slachtoffers komt naar voren dat slachtoffers werken voor een vrouw bij wie ze een schuld hebben opgebouwd. Ook treffen we in een dossier van het OM een voorbeeld aan waarin een meisje eerst zelf is uitgebuit voordat ze voor de dader vriendinnen van haar benadert om ook seks te hebben voor geld.

Wat betreft de landen van herkomst komen we voorbeelden tegen uit Nederland, maar ook uit Roemenië, Suriname, Marokko en Turkije. De bestudeerde dossiers van de politie en het OM laten bovendien zien dat daders vrijwel altijd een [crimineel verleden](#) hebben (bijvoorbeeld diefstal of drugs), en dat zij soms zelfs eerder zijn veroordeeld voor mensenhandel. Ook zien we in meerdere dossiers van het OM dat daders tijdens de zaak rond seksuele uitbuiting ook verdacht worden van andere delicten of daar voor vastzitten.

Facilitators

Hieronder schetsen we bevindingen met betrekking tot facilitators van seksuele uitbuiting. Hiermee bedoelen we betrokkenen die een bewuste bijdrage leveren aan de uitbuitingssituatie en hier ook van profiteren. Resultaten zijn gebaseerd op basis van de interviews met slachtoffers, dossieronderzoek bij politie en OM en de interviews met eigenaren en medewerkers van seksbedrijven.

- [Hulp ingezet door de dader](#). Uit bestudeerde dossiers bij politie en OM komt naar voren dat daders van seksuele uitbuiting vrijwel altijd hulp krijgen. In zowel gevallen met minderjarige slachtoffers als met meerderjarige slachtoffers zijn dit vaak mannen die een min of meer vriendschappelijke relatie onderhouden met de hoofddader. Zo komen we een voorbeeld tegen van een minderjarige uitbuitster die een vriend als chauffeur inschakelt en hem vraagt om het slachtoffer bij een jeugdzorginstelling op te halen. Ook treffen we een voorbeeld aan waarin de dader hulp inschakelt om het slachtoffer te controleren en vast te houden in het huis waar ze tijdelijk verblijft. Hoewel we over het algemeen niet de indruk krijgen dat het gaat om grote netwerken van daders en medeplichtigen met hiërarchische aansturing, treffen we in een interview met een slachtoffer wel een voorbeeld van een (internationaal) netwerk van daders en facilitators die elkaar ogenschijnlijk niet of nauwelijks kennen maar die wel allemaal een eigen rol in de uitbuitingssituatie vervullen. Dit netwerk omvat volgens het geïnterviewde slachtoffer personen met een Poolse, Oekraïense, Mongoolse en Nederlandse nationaliteit.
- [Klanten](#). Klanten in de vergunde branche zijn niet per definitie medeplichtig te noemen als de sekswerker bij wie de klant langsgaat zonder zijn medeweten wordt uitgebuit. Dat verandert als een klant eerst via Whatsapp contact heeft met een derde persoon, naar een (particulier) huisadres afreist en in dat huis ziet dat er diverse vrouwen vanuit kamers werken. Eigenaren en medewerkers van seksbedrijven stellen bovendien in de interviews dat zij soms klanten spreken die expliciet om minderjarige meisjes vragen. Op basis van dossiers van het OM en gesprekken met slachtoffers zien we verder dat een klant van een (uitgebuide) sekswerker zich over haar ontfermt, weghaalt en vervolgens zelf het slachtoffer begint uit te buiten.
- [Hotelmedewerkers](#). In verschillende interviews met eigenaren en medewerkers van seksbedrijven krijgen we aanwijzingen dat hotelmedewerkers een actieve rol kunnen hebben bij het bemiddelen tussen klanten en escortbureaus. Wanneer dit bemiddeling tussen een klant en een legaal bedrijf betreft is er weliswaar sprake van informele economie (er wordt door het hotel aan verdiend), maar niet per se van faciliteren van seksuele uitbuiting. Eigenaren en medewerkers van seksbedrijven vertellen ons echter ook dat hotels soms samenwerken met illegale escortbureaus die ook minderjarige meisjes aanbieden. Samenwerking met illegale escortbureaus is, volgens deze respondenten, voor medewerkers van hotels lucratiever: de prijzen in het illegale circuit liggen lager dan in de legale escortbranche, waardoor de hotelmedewerker zonder op te vallen hogere bemiddelingskosten kan doorrekenen.
- [Taxichauffeurs](#). In de interviews met eigenaren en medewerkers van seksbedrijven komen voorbeelden naar voren van taxichauffeurs die samenwerken met illegale escortbureaus. In deze gesprekken komt naar voren dat taxichauffeurs lid zijn van online Telegramgroepen met duizenden leden,

waaronder klanten en ‘aanbieders’ van sekswerkers. In deze groepen worden foto’s van sekswerkers rondgestuurd en bieden taxichauffeurs hun diensten aan voor vervoer.

- **Familieleden van daders.** We komen in een dossier van het OM een voorbeeld tegen van de echtgenoot van de dader die een rol speelt bij grensoverschrijdende seksuele uitbuiting. In dit geval beheert de echtgenoot het geld.

Voorbeeld – rol van klanten en chauffeurs

Een jongen gebruikt Whatsapp om klanten voor een meisje te vinden. Hij vervangt de profielfoto van zijn Whatsapp met foto’s die hij zojuist van het meisje genomen heeft. Als potentiële klanten specifieke kanten van het meisje willen zien, stuurt hij extra foto’s. Zodra hij een klant gevonden heeft vraagt hij een bekende om het meisje op te halen, naar de klant te brengen en daar te wachten. Hij spreekt met de chauffeur af dat hij een percentage van de opbrengsten krijgt.

Voorbeeld – betrokkenheid van familieleden van de dader

Een Oost-Europese man heeft een vrouw voor zich werken in de raambranche. Hij mishandelt haar en maakt haar geld afhandig. Het geld dat hij van haar afpakt stuurt hij via MoneyGram naar zijn vrouw in het thuisland. Zijn vrouw beheert daar zijn geld.

Rollen dader, slachtoffer en facilitator lopen weleens door elkaar

Uit het dossieronderzoek komt een voorbeeld naar voren van een vrouw die haar huis openstelt aan de dader voor het seksueel uitbuiten van een andere vrouw. De vrouw die haar huis verhuurt kan hier als facilitator worden gezien. Echter, uit het dossier blijkt dat zij zelf ook mishandeld en bedreigd wordt door de dader, en dat zij zelf haar geld afgeeft aan hem. Is zij dan een mede-dader, mede-slachtoffer, of beide? Deze weerbarstige realiteit laat zien dat uitbuiting plaatsvindt in allerlei verschillende vormen en de rollen van betrokkenen niet altijd zwart-wit zijn.

Voorbeeld – Rolwisseling slachtoffer, dader, facilitator

Hey. Ik wil stoppen

Ik wil gewoon niet meer. Het is vies. Kan ik niet voor jou werken?

Ja weet wel iemand denk ik

Oké, morgen ja, regel jij een klant?

Waarom?

Ik heb altijd al gedacht dat je meer kon dan dit. Je bent slim. Ken je mensen die willen?

Als je haar regelt krijg je 20%

Ik word helemaal gek van dit kind Ze kost me alleen maar geld

Wacht ze wil regelen Kan je morgen rijden?

Oké, zorg dat je morgenavond klaarstaat 30%

Haha

Ja kan ik wel

Overige betrokkenen

Het gaat hier om betrokkenen die geen rol hebben in de uitbuiting, maar die wel zicht (kunnen) hebben op of geconfronteerd (kunnen) worden met situaties van seksuele uitbuiting. Zodoende zouden deze betrokkenen een signaleringsfunctie kunnen vervullen.

- **Eigenaren of medewerkers van seksbedrijven.** In dit onderzoek komen we in de dossiers van politie en OM, interviews met slachtoffers en interviews met eigenaren en medewerkers van seksbedrijven doorgaans geen voorbeelden tegen van eigenaren of medewerkers van seksbedrijven die een

bewuste, actieve rol hebben gespeeld in uitbuitingssituaties. Wel vertellen meerdere eigenaren ons dat zij wel zo nu en dan contact hebben met vrouwen van wie zij vermoeden dat er sprake zou kunnen zijn van seksuele uitbuiting en dat er weleens mannen zijn die vrouwen aanbieden. Daarnaast zien we in dossiers van het OM en politie dat seksbedrijven een rol als melder kunnen hebben. Ook komen we een voorbeeld tegen van een slachtoffer van seksuele uitbuiting dat een medewerker van een seksbedrijf in vertrouwen neemt over de uitbuitingssituatie. In een interview, met een Oekraïens slachtoffer, komt naar voren dat het slachtoffer ervan overtuigd was dat de eigenaar van het seksbedrijf actief samenwerkte met de uitbuiters. De eigenaar wist bijvoorbeeld dat ze 22 uur achter elkaar werkte en voerde gesprekken met de uitbuiters.

- **Jeugdzorginstellingen.** We stellen op basis van de bestudeerde dossiers van politie en OM vast dat jeugdzorginstellingen geconfronteerd worden met seksuele uitbuiting van minderjarige slachtoffers. We zien voorbeelden van daders en slachtoffers die elkaar kennen vanuit de jeugdzorginstelling en van slachtoffers die vanuit de jeugdzorginstelling contact zoeken met daders.
- **Woningverhuurders.** In meerdere dossiers van OM en politie zien we dat de seksuele uitbuiting plaatsvindt in gehuurde appartementen. Het komt voor, zo zien we in een dossier van het OM, dat woningverhuurders melding maken van seksuele uitbuiting. Maar ook zijn er signalen dat particuliere woningverhuurders soms gebruik (of eigenlijk misbruik) maken van de positie van sekswerkers – namelijk door aan hen hogere prijzen te vragen – omdat woningcorporaties sekswerkers als huurder zouden weren (zie ook paragraaf 2.5 over bijvangst in dit onderzoek).
- **Autoverhuurders.** In een dossier van de politie treffen we een voorbeeld aan waarin daders veel gebruikmaken van huurauto's, mogelijkwerwijs voor het vervoer van slachtoffers.

2.4 Hoe komen uitbuitingssituaties aan het licht?

Hieronder laten we op grond van de interviews met lokale organisaties, het dossieronderzoek bij politie en OM en interviews met slachtoffers zien wie er melding maken van seksuele uitbuiting en hoe meldingen en signalen kunnen leiden tot aangifte. We concentreren ons hier op hoe uitbuitingssituaties bij de politie bekend raken.

Meldingen

In het dossieronderzoek bij politie en het OM zien we dat meldingen van seksuele uitbuiting van verschillende partijen afkomstig kunnen zijn. Daarbij kunnen we onderscheid maken tussen meldingen van uitbuitingssituaties met een minderjarig slachtoffer en uitbuitingssituaties met een meerderjarig slachtoffer. Ten aanzien van uitbuitingssituaties met een **minderjarig slachtoffer** komen we de volgende voorbeelden van melden tegen:

- **Meldingen van zorginstellingen.** We zien dat in enkele gevallen zorginstellingen melding maken van vermissing van een bewoonster die later blijkt te zijn uitgebuit. Soms gaat deze melding gepaard met een vermoeden van uitbuiting.
- **Melding vanuit de persoonlijke omgeving van het slachtoffer.** Zo treffen we een voorbeeld aan van ouders die bij de politie melding maken van de vermissing van hun minderjarige dochter. Nadat het slachtoffer gevonden is, blijkt er sprake te zijn geweest van seksuele uitbuiting.
- **Bezoeken van politie.** We komen een geval tegen waarbij de politie naar aanleiding van een melding van geluidsoverlast een situatie aantreft waarvan de politie vermoedt dat er sprake is van seksuele uitbuiting.

Met betrekking tot seksuele uitbuiting van **meerderjarige slachtoffers** kwam seksuele uitbuiting in betreffende dossiers op de volgende manieren aan het licht:

- **Meldingen van slachtoffer zelf.** In meerdere gevallen zien we dat slachtoffers zich melden op het politiebureau om melding te maken van seksuele uitbuiting of mensenhandel. Niet in alle gevallen leidt dit tot een aangifte. Het kan voor de politie wel aanleiding zijn om op zoek te gaan naar andere signalen.
- **Verklaringen van eigenaren en medewerkers van seksbedrijven.** In de bestudeerde dossiers treffen we meerdere voorbeelden van situaties waarin medewerkers of eigenaren van seksbedrijven melding maken van vermoedens van uitbuiting. Zo valt het een medewerker van een raamverhuurder

op dat een van de huursters huurachterstanden heeft, maar ook veel klanten krijgt. In gesprekken met eigenaren en medewerkers van seksbedrijven valt op dat eigenaren wel manieren hebben gevonden om het risico op samenwerken met een slachtoffer van uitbuiting laag te houden. Zo kunnen zij, zo stellen ze, vanaf het eerste contact inschatten of er 'iets niet in de haak is'. Iemand bij wie ze vermoeden dat dit het geval is, komt volgens de eigenaren niet in aanmerking voor een eerste kennismakingsgesprek. Het valt daarbij op dat eigenaren dergelijke situaties niet melden. Ze stellen bijvoorbeeld dat de politie toch niets met dergelijke, vage signalen kan.

- **Meldingen van medewerkers van hotels of woningverhuurders.** We vinden een situatie waarin een medewerker van een hotel geconfronteerd wordt met een slachtoffer van een uitbuitingssituatie die aan de balie van het hotel verschijnt, en als reactie daarop met de politie contact opneemt. Een soortgelijke situatie doet zich voor bij een particuliere verhuurder van woningen.
- **Via Meld Misdaad Anoniem.** In een enkel geval zien we dat ook via Meld Misdaad Anoniem melding wordt gemaakt van vermoedens van uitbuiting. Het gaat hier om een melding van onvrijwillig thuissekswerk met daarin details over de afkomst van de uitgebuite persoon, de daders en de werkomstandigheden.
- **Politiecontroles.** Ook tijdens reguliere sekswerkcontroles bereiken signalen van vermoedens van seksuele uitbuiting de politie.

Aangifte doen

De aangiftebereidheid onder slachtoffers van seksuele uitbuiting is laag. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de slachtoffermonitor van NRM (Slachtoffermonitor mensenhandel 2013-2017). Hierin wordt, met behulp van registraties van CoMensha, beschreven dat in bijna de helft (49%) van de bekende (geregistreerde) meldingen er geen aangifte wordt gedaan.⁶ Het aantal geregistreerde meldingen vertegenwoordigt bovendien slechts een deel van het *werkelijke* aantal slachtoffers, waarvan een ander deel geheel onder de radar blijft en ook geen aangifte doet. Een onderzoek van het Centrum Kindermishandeling Mensenhandel (CKM, 2018) gericht op minderjarige slachtoffers laat zien dat slachtoffers bijvoorbeeld geen aangifte willen doen omdat ze loyaliteit voelen richting de dader of de ervaren situatie niet als een misdrijf zien. Hoewel een aangifte het starten van een politieonderzoek vergemakkelijkt, kan de politie bij voldoende aanknopingspunten besluiten om zelf een onderzoek te starten.

Ook uit de strafrechtelijke dossiers en in de gesprekken met slachtoffers van seksuele uitbuiting komt naar voren dat het doen van aangifte voor slachtoffers niet vanzelfsprekend is, dat aangifte pas laat na beëindiging van de uitbuitingssituatie wordt gedaan en dat een vertrouwensrelatie tussen hulpverlening, politie en slachtoffer de aangiftebereidheid ten goede komt. Dit heeft onder andere de volgende redenen.

- **De persoon voelt zich geen slachtoffer.** Zowel onder meerderjarige als minderjarige slachtoffers komt het voor dat de uitgebuite persoon zichzelf niet als slachtoffer ziet. Dat kan komen doordat deze persoon van mening is dat ze niet is uitgebuit omdat ze immers zelf ervoor gekozen heeft om sekswerk te gaan doen en de situatie in Nederland ondanks de uitbuitingssituatie beter is dan in het land van herkomst. Een van de lokale organisaties die we interviewden schetst een voorbeeld van een vrouw die in het land van herkomst in armoede leeft en in Nederland onder betere omstandigheden leeft, ondanks dat ze meer dan de helft van haar inkomsten moet afstaan.
- **De persoon wil het verleden niet oprakelen.** Een andere reden is dat de uitbuitingssituatie inmiddels al enige tijd achter de rug is, en het slachtoffer inmiddels niet meer aan het verleden wil denken. Het doen van aangifte levert dan te veel stress op en dat is het volgens het slachtoffer niet waard.

"Ik ben inmiddels al een tijdje uit de prostitutie. Ik ben niet meer bang voor mijn ex. Samen met mijn dochtertje wil ik alleen nog maar aan de toekomst denken"

⁶ Berekening gebaseerd op analyse van NRM van meldingen van CoMensha met betrekking tot binnenlandse en grensoverschrijdende seksuele uitbuiting. Van alle meldingen is van 75 procent van de gevallen bekend of er wel of niet aangifte is gedaan. Van die 75 procent is van 49 procent bekend dat er aangifte is gedaan, 3 procent zit nog in de bedenktijd, in 7 procent is er in ieder geval een intake gevoerd.

- **Angst of loyaliteit richting dader.** Het komt voor dat slachtoffers van uitbuiting geen aangifte durven te doen uit angst voor represailles van de dader of omdat ze zich loyaal richting de dader opstellen omdat zij bijvoorbeeld in het verleden een liefdesrelatie hadden.

De terughoudendheid van slachtoffers om aangifte te doen en het gegeven dat als zij aangifte doen dat pas vaak lange tijd na beëindiging van de uitbuitingssituatie is, is een van de redenen waarom de Amsterdamse lokale driehoek, zo stelt het OM, een **zwakke informatiepositie** heeft. Gecombineerd met een **gebrekkige capaciteit** van de politie en een recente uitspraak van de bestuursrechter waardoor Toezicht en Handhaving van de Openbare Ruimte minder informatie mag **registreren**, leidt dit tot minder slagvaardigheid dan in de aanpak van seksuele uitbuiting gewenst is.

In ons onderzoek dient zich één kenmerkende groep slachtoffers aan die wel bereid is om aangifte te doen. Hier gaat het om vrouwen van Afrikaanse afkomst die zijn opgevangen in het opvanghuis van het ACM, ongedocumenteerd zijn en via de aangifte aanspraak kunnen maken op een tijdelijke verblijfsvergunning op grond van de **B8/3-regeling**. De politie stelt dat in vrijwel alle gevallen er onvoldoende aanknopingspunten zijn om tot strafrechtelijk onderzoek over te gaan.

Daarnaast zijn slachtoffers eerder bereid om aangifte te doen als andere **slachtoffers in hun omgeving** ook aangifte doen tegen dezelfde uitbuiters of als er door eerdere gesprekken met de politie een **vertrouwensband** tussen de politie en het slachtoffer is ontstaan. Het komt daarbij voor dat een slachtoffer bijvoorbeeld eerst aangifte doet van mishandeling en pas later ook van seksuele uitbuiting.

2.5 Bijvangst

Tijdens het onderzoek stuiten we ook op vormen van uitbuiting die strikt genomen buiten de focus van dit onderzoek vallen. Het gaat hier om verschijnselen waarbij personen niet seksueel worden uitgebuit maar waarbij derden wel **profiteren of misbruik maken** van een afhankelijkheidsrelatie tussen hen en sekswerkers. Deze vormen kunnen bestaan door een **gebrekkige maatschappelijke positie** en kunnen bovendien een grote impact hebben op de economische en sociale zelfstandigheid van sekswerkers.

Uitlenen van pinapparaten door taxichauffeurs

Eind 2018 stopte de mogelijkheid van betalen met creditcards op de Wallen. Dat bracht met zich mee dat een deel van de klanten niet meer digitaal kon/wilde betalen. In een gesprek met een van de organisaties kwam naar voren dat naar aanleiding van het wegvallen van deze betaalmogelijkheid, taxi-chaufeurs hun pinapparaat aan sekswerkers uitleenden, in ruil voor een deel van het bedrag.

Eigenaren van seksbedrijven die misbruik maken van de opting-in-regeling

Onder bepaalde voorwaarden kunnen sekswerkers via de opting-in-regeling bij een seksbedrijf werken. De exploitant moet dan bijvoorbeeld de verschuldigde omzetbelasting betalen en loonbelasting inhouden. Sekswerkers ontvangen hun verdiensten vervolgens netto via de exploitant en krijgen daar een papieren bewijs van. Enkele organisaties vertellen ons dat het voorkomt dat exploitanten misbruik maken van deze regeling. In de praktijk ontvangen sekswerkers dan minder dan er op het papieren bewijs staat. Volgens een eigenaar van een seksbedrijf leggen eigenaren van seksbedrijven de opting-in-regeling vaak niet goed genoeg uit aan sekswerkers. Deze respondent beschrijft het voorbeeld waarbij sekswerkers uitgelegd krijgen dat er binnen de opting-in-regeling twee loonheffingstarieven⁷ kunnen worden toegepast. De sekswerker bepaalt dit zelf. Maar als de sekswerker kiest voor het lagere tarief, loopt de sekswerker het risico later met verrekeningen te maken krijgen. In sommige gevallen ontstaan dan belasting-schulden waardoor de sekswerker geneigd is om bij de club te blijven werken.

⁷ Als de algemene heffingskorting en arbeidskorting niet van toepassing zijn, is het proportionele loonheffingstarief 36 procent. Zie hiervoor Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden Jaargang 2008 Besluit van 18 december 2008 tot wijziging van enige fiscale uitvoeringsbesluiten. Zie ook <https://www.opting-in.info/index.php>, hier wordt gesteld dat het loonheffingstarief in de opting-in-regeling 8 of 36 procent bedraagt.

Afhankelijkheid van particuliere huursector

Een organisatie vertelt ons dat het voorkomt dat woningcoöperaties niet willen verhuren als ze de indruk hebben dat de inkomsten van de woningzoekende met sekswerk zijn verkregen. Dit maakt, volgens de organisatie, sekswerkers afhankelijk van de particuliere of informele (zwarte) woningmarkt. Wanneer particuliere of informele verhuurders dat weten, kunnen zij hogere prijzen vragen.

Meer dagen werken dan toegestaan

We zijn meerdere voorbeelden tegengekomen van vrouwen die overdag (vergund) achter de ramen staan en 's nachts bijvoorbeeld als escort aan het werk zijn. Het aantal uren dat deze vrouwen maken is vermoedelijk (veel) hoger dan toegestaan in de vergunde branche. Deze werkwijze kan, maar dat hoeft niet, een signaal van uitbuiting zijn.

Illustraties van seksuele uitbuiting

3

3 Illustraties van seksuele uitbuiting

3.1 Inleiding

Op grond van de resultaten in hoofdstuk 2 schetsen we vier verschillende situaties van seksuele uitbuiting. Deze voorbeelden bevatten elementen en patronen die we zijn tegengekomen in de literatuur, het dossieronderzoek bij politie en OM, registraties van CoMensha, en de interviews met slachtoffers, instanties en exploitanten. Ze geven een indruk van de verscheidenheid in kenmerken van slachtoffers, daders en facilitators aan de ene kant, en het ontstaan en verloop van de uitbuitingssituatie aan de andere kant. Op grond van de gebruikte bronnen zijn we tot vier 'verhalen' gekomen. Het valt niet te zeggen in hoeverre deze vier verhalen de realiteit goed of volledig weergeven. Het is heel goed voorstelbaar dat we met dit onderzoek een selectief beeld van seksuele uitbuiting hebben opgehaald en zodoende de onderstaande verhalen dus een te beperkte weergave zijn. Desondanks kunnen onderstaande kwalitatieve typeringen helpen meer samenhangend zicht te krijgen op seksuele uitbuiting.

In ieder verhaal besteden we aandacht aan [onderscheidende kenmerken](#) van het slachtoffer, de relatie tussen de uitbuiters en het slachtoffer, gebruikte machtsmiddelen, het verloop van de uitbuitingssituatie en tot slot de beëindiging van de uitbuiting.

3.2 'Gered' door de uitbuiters

Een minderjarig Nederlands meisje met een jeugdzorgachtergrond is getraumatiseerd en heeft een drugsverslaving ontwikkeld. Ze vertoont seksueel risicovol gedrag: ze heeft contact met mannen die ze op het internet ontmoet, stuurt weleens naaktfoto's van zichzelf op en heeft seks met mannen die ze nauwelijks kent.

Wanneer het slachtoffer in de ggz-instelling verblijft, raakt ze bevriend met een medepatiënte. Die stelt haar via WhatsApp voor aan een vriend van haar, een meerderjarige jongen met wie de medepatiënte weleens seks heeft gehad. Het slachtoffer en de jongen hebben een tijdlang dagelijks contact en er ontstaat een intieme chatrelatie. Hier praten ze over seks en over de mogelijkheid om geld te verdienen met seks. De jongen zegt dat iemand met haar uiterlijk makkelijk klanten zou vinden die veel geld over hebben voor seks. Ook klaagt het slachtoffer tegen hem dat ze zich opgesloten voelt en iedereen in de instelling irritant vindt. Hij stelt voor om haar te komen ophalen met de auto en haar mee te nemen naar zijn huis, waar ze met hem kan komen wonen.

Nadat hij haar heeft opgehaald begint hij – met haar toestemming – klanten voor haar te werven via advertenties op sekswebsites. Ook vraagt hij een paar vrienden of ze interesse hebben. Haar eerste klant is een vriend van de uitbuiters en ontmoet ze samen met hem in een hotelkamer. Daarna heeft ze seks in ruil voor geld in diverse hotels, maar ook een aantal keer in een garagebox. Haar vriend/uitbuiters brengt haar altijd naar locaties en wacht in de auto totdat ze klaar is.

Hoewel ze niet altijd zin heeft om klanten te ontmoeten en zich ook niet altijd prettig voelt bij de handelingen die ze verricht, klaagt ze nooit bij haar vriend dat ze niet wil werken. Ze is verliefd op hem en hij geeft haar vaak een cadeautje nadat ze een klant heeft ontmoet. Het slachtoffer en uitbuiters hebben ook seks met elkaar. Ze vindt het wel spannend wat ze doen. Haar uitbuiters vertelt haar dat ze dit niet voor altijd hoeft te doen: zodra ze genoeg geld gespaard hebben gaan ze samen in het buitenland wonen. Het geld dat ze verdient geeft ze aan hem zodat hij het goed kan bewaren.

De situatie wordt beëindigd doordat de politie bij een controle ingaat op een van de advertenties die de uitbuiters van het slachtoffer online geeft gezet, en haar ontmoet in een hotelkamer. Daar blijkt dat ze niet alleen illegaal sekswerk verricht, maar ook dat ze minderjarig is. De politie brengt het slachtoffer naar een opvanglocatie en houdt haar vriend/uitbuiters aan, die buiten in de auto aan het wachten is. De politie en hulpverleners praten met het slachtoffer, maar ze wil geen aangifte doen en laat weinig los over wat er is gebeurd. Ze wil haar vriend graag spreken en maakt zich zorgen. Ze zegt alles vrijwillig te hebben gedaan en nooit gedwongen te zijn. De politie pakt de zaak ambtshalve op omdat het om een

minderjarig slachtoffer van seksuele uitbuiting gaat. De uitbuiters verklaart dat hij het slachtoffer gewoon geholpen heeft en dat ze zelf sekswerk wilde gaan doen.

Het meisje verklaart uiteindelijk, na diverse gesprekken met politie en hulpverleners, dat ze wel wist dat het niet in de haak was wat er gebeurde, maar vooral van zichzelf baalt. Ze had het lang niet altijd leuk gevonden om een klant te ontmoeten, en is achteraf gezien ook wel boos dat ze er geen geld aan heeft overgehouden. Het meisje verklaart desalniettemin in het onderzoek dat ze geen slachtoffer is, want dat vindt ze zo zwaar klinken.

3.3 Van hand tot hand naar Nederland

Een Oost-Europese vrouw is als tiener weggelopen van huis – ze werd thuis vaak geslagen en uitgescholden door haar ouders – en werkte sindsdien al een tijdje in de seksbranche in haar thuisland. Toen ze net was weggelopen ontmoette ze namelijk een man die haar meelokte naar een huis en haar daar sekswerk liet doen. De vrouw is sindsdien al diverse malen verhandeld en seksueel uitgebuit, en is nu via verschillende personen bij haar huidige uitbuiters in Amsterdam beland. Deze man dwingt haar achter de ramen te werken in diverse steden en als illegale escort te werken. Hij zet advertenties online voor haar escortdiensten.

In het land van herkomst deed de uitbuiters beloftes over werken in Nederland, bijvoorbeeld in de schoonmaakbranche of de tuinbouw. Hopend op een beter leven besluit het slachtoffer in te gaan op het aanbod van de man: ze wil namelijk dolgraag stoppen met het sekswerk en wil bovendien graag een toekomst opbouwen op een nieuwe plek. Eenmaal in Nederland aangekomen wordt ze al snel aan het werk gezet, en al direct blijkt dat ze wederom sekswerk zal moeten verrichten. Ze wordt mishandeld en bedreigd door de uitbuiters als ze niet wil werken of anderszins tegenstribbelt. De uitbuiters pakt haar verdiende geld helemaal of grotendeels af en laat het slachtoffer veel en lange dagen werken, overdag achter de ramen en 's avonds als (illegale) escort. Wanneer het slachtoffer achter het raam werkt, staat haar uitbuiters op enige afstand te controleren of ze wel echt werkt en haar best doet om klanten te versieren. Ook zijn er enkele andere mannen, vrienden/collega's van haar uitbuiters, die haar af en toe controleren of begeleiden naar haar werk. De uitbuiters zorgt dat ze met een chauffeur van en naar klanten wordt gebracht als ze als escort werkt. Er zitten vaak meerdere vrouwen in de auto als ze wordt rondgevoerd; ook zij zijn werkzaam voor de uitbuiters. Alle vrouwen komen uit Oost-Europa. Een aantal van deze vrouwen woont met het slachtoffer in een huis in Amsterdam, waar ze in stapelbedden slapen in eenzelfde slaapkamer.

Het slachtoffer merkt na verloop van tijd dat haar uitbuiters en zijn mededaders in het netwerk minder contact met haar zoeken of soms zelfs helemaal verdwenen lijken te zijn. Daardoor voelt ze minder angst en is ze bereid om met hulpverleners, klanten, eigenaren van seksbedrijven haar verhaal te delen. Na veel gesprekken met hulpverleners en de politie wil ze aangifte doen. Het slachtoffer ontvangt opnieuw (of nog steeds) bedreigende berichtjes van de uitbuiters en van zijn handlangers. Het slachtoffer wordt vanwege deze omstandigheden een tijd opgevangen in een opvanglocatie. Na een lang en zwaar proces, waarin het slachtoffer meerdere keren haar verhaal moet doen, wordt haar uitbuiters veroordeeld voor mensenhandel en krijgt gevangenisstraf.

Na een jarenlange herstelperiode lukt het met ondersteuning van diverse hulpverleners om weer op eigen benen te staan. Momenteel doet de vrouw als ervaringsdeskundige vrijwilligerswerk via een Amsterdamse hulpverleningsorganisatie voor (oud-)sekswerkers en woont ze zelfstandig in een appartement in Amsterdam. Ze kijkt met afschuw terug op wat haar overkomen is, maar is ook trots op de manier waarop het haar gelukt is om eruit te komen en zelfstandiger te worden.

3.4 Op de vlucht naar een betere toekomst

Een volwassen vrouw uit West-Afrika groeit op in armoede en heeft in haar thuisland weleens sekswerk gedaan. Soms was dat de enige manier om brood op de tafel te brengen voor haar en haar familie. Ze voelt zich niet veilig vanwege haar seksuele geaardheid: ze is lesbisch en dat is in haar land strafbaar. Ze wil bovendien graag naar Europa voor een betere toekomst. Ze heeft verschillende kennissen en vrienden van vroeger die ooit zijn weggegaan uit haar stad om hun geluk in het noorden te beproeven. De vrouw komt via zo'n kennis in contact met een mensenhandelaar die zegt dat hij een baan voor haar heeft in een restaurant in Nederland. De vrouw gaat erop in. De mensenhandelaar laat het slachtoffer een voodoo-eed afleggen, waarin het slachtoffer moet beloven niet weg te lopen of met haar verhaal naar de politie te gaan.

Ze gaat samen met haar mensenhandelaar met het vliegtuig naar Duitsland en wordt daar opgehaald met een auto. Ze rijden een paar uur. De vrouw heeft geen idee waar ze zijn als ze eindelijk aankomen bij hun bestemming. Na aankomst in een huis wordt haar paspoort afgepakt en blijkt dat ze niet meer naar buiten mag. In het huis verblijven meerdere vrouwen in kamers die daar klanten ontvangen. De mensenhandelaar draagt het slachtoffer over aan een 'madam', die verantwoordelijk is voor de vrouwen in het huis. De madam en de mannen die voor haar werken bedreigen en mishandelen de vrouwen als ze tegenstribbelen of bezwaar maken. Er wordt gebruikgemaakt van financiële chantage – het slachtoffer heeft zogenaamde 'schulden' die afgelost moet worden. Het kleine beetje geld dat ze zelf mag houden stuurt ze terug naar haar familie in haar thuisland.

Het slachtoffer vindt het vreselijk om klanten te moeten ontvangen: ze vindt het vies en het doet veel pijn. Ze zegt aanvankelijk tegen haar madam dat ze in een restaurant zou moeten werken en dit niet wil doen, maar na een aantal keer in elkaar te worden geslagen houdt ze haar mond. Ze probeert bij te houden hoeveel geld ze afstaat aan haar madam, ze wil immers zo snel mogelijk haar schuld afbetalen zodat ze vrij is, maar het bedrag lijkt soms willekeurig hoger te worden.

Op een bepaald punt, ze weet niet of ze weken of maanden in het huis heeft vastgezeten, lukt het haar om uit het huis te ontsnappen. Een van de mannen die voor de madam werkt heeft namelijk per ongeluk de voordeur open gelaten. Hoewel het slachtoffer heel bang is en geen gelegenheid heeft om haar spullen te pakken, pakt ze haar kans en rent ze naar buiten. Na enige tijd te hebben gerend en gelopen vraagt ze aan voorbijgangers hoe ze bij het politiebureau komt. Eenmaal bij de politie aangekomen doet ze haar verhaal; ze wordt daarna naar een opvanglocatie gebracht. Maar omdat het slachtoffer geen adres van het huis heeft en ook niet kan omschrijven waar ze werd vastgehouden of wie haar uitbuiters zijn kan politie niet veel met de aangifte en loopt het strafrechtelijk onderzoek spaak. De kans is groot dat ze uiteindelijk weer zal worden teruggestuurd naar haar land van herkomst.

3.5 Gevallen voor een (foute) klant

Een meerderjarige Nederlandse vrouw komt uit een gebroken gezin met veel conflicten. Ze heeft een moeilijke jeugd gehad. Als jonger kind werd zij misbruikt door haar stiefvader. Als tiener had ze veel foute vriendjes die haar weleens sloegen of vernederden. Toen ze 19 werd, is ze begonnen met haar werk in de raambranche. Ze heeft haar school niet afgemaakt en daardoor geen kans op een goede baan. Een vriend van haar vertelt dat hij iemand kent die op de Wallen werkt, en hiermee veel geld verdient. Soms wel een paar duizend euro per dienst. Toen ze dat hoorde, besloot ze het ook te proberen.

Ze vindt het werk niet heel erg en verdient er inderdaad behoorlijk goed mee. Na verloop van tijd krijgt ze bovendien een aantal vaste klanten, met wie ze het vaak goed kan vinden. Met een van haar klanten ontstaat een persoonlijke relatie die al snel uitgroeit tot een liefdesrelatie. Deze man is in het begin erg lief voor haar, koopt vaak cadeautjes voor haar en laat haar bij hem in huis wonen. Ze werkt minder dagen achter de ramen nu ze in de relatie zit, volgens haar vriend is dat prima, omdat hij zelf ook geld verdient met drugshandel. De man zegt na enkele weken dat de zaken slecht gaan en ze weer meer moet gaan werken. Ze gaat hiermee akkoord; ze wil immers niet dat ze financiële problemen krijgen en de

rekeningen moeten nu eenmaal betaald worden. Ze werkt na een tijdje meer dan ze voorheen deed, soms draait ze dubbele diensten door in verschillende steden te werken. Haar vriend stelt na verloop van tijd voor haar verdiende geld voor haar te bewaren. Zo kunnen ze sparen voor hun toekomst; ze willen ooit samen naar Zuid-Europa verhuizen en een gezin stichten. Omdat ze haar vriend blindelings vertrouwt, gaat ze hiermee akkoord en geeft ze haar verdiensten na elke werkdag aan hem.

De relatie komt in steeds slechter weer terecht. Ze maken meer ruzie en haar vriend wordt vaak erg driftig. Eerst blijft het bij schreeuwen en met spullen gooien, maar na een tijdje begint hij haar te slaan. Ondertussen koopt hij allerlei dure spullen voor zichzelf, zoals een horloge, telefoon, dure kleding en een auto. Wanneer ze vraagt waarvan hij al deze dingen betaalt wordt hij agressief en begint hij haar te mishandelen, dus durft ze er niks meer over te vragen. Wanneer ze vraagt of ze minder kan gaan werken dwingt hij haar om toch de lange dagen en nachten te blijven werken. Ze raakt gedurende de relatie, die in totaal vijf jaar duurt, drie keer zwanger. Haar vriend zegt dat ze nog niet genoeg geld hebben gespaard om een kind te krijgen en te verhuizen naar het buitenland, dus dwingt hij haar twee keer tot een abortus. De derde keer dat ze zwanger wordt, mishandelt hij haar zo ernstig dat ze een miskraam krijgt. De uitbuiters dwingt haar ook om een tattoo met zijn naam te laten zetten.

Op een bepaald punt weet het slachtoffer de relatie te beëindigen, waarop zij zelf aangifte bij de politie doet. Ze heeft geen concreet bewijsmateriaal dat haar ex-vriend haar heeft gedwongen tot het sekswerk, dat verder in alle legaliteit gebeurde, en ook niet dat het geld van hun gezamenlijke rekening van haar kwam en zonder haar toestemming werd gebruikt. Omdat de politie na onderzoek concludeert dat er te weinig bewijs is, wordt de zaak geseponneerd. De vrouw heeft van al het geld dat ze heeft afgestaan aan haar ex geen cent teruggezien. Omdat ze geen diploma's heeft, of andere werkervaring, blijft zij haar werk doen achter de ramen.

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

4

4 Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

In de eerste helft van 2019 voerde RegioPlan in opdracht van de gemeente Amsterdam een onderzoek uit naar de [aard van seksuele uitbuiting in Amsterdam](#). In dit onderzoek concentreerden we ons op de verschijningsvormen van uitbuiting in zowel de legale seksbranche als in het illegale circuit. De hoofdvraag in dit onderzoek luidde:

Wat is de aard van seksuele uitbuiting in Amsterdam, en welke patronen en betrokkenen kunnen worden onderscheiden?

De [opzet van het onderzoek](#) bestond uit een deskresearch met eerder gepubliceerde onderzoeken en beleidsdocumentatie, interviews met landelijke en lokaal georiënteerde organisaties met zicht op de problematiek, een analyse van registraties van CoMensha, dossieronderzoek bij politie en OM, interviews met ondernemers en interviews met slachtoffers van seksuele uitbuiting. Door middel van [triangulatie](#), het combineren en wegen van informatie uit de verschillende bronnen, ontstond inzicht in de aard en de patronen van seksuele uitbuiting.

Dit onderzoek kent een aantal belangrijke [beperkingen](#). Doordat slachtoffers lang niet altijd melding maken van uitbuitingssituaties, meldingen niet altijd leiden tot strafrechtelijk onderzoek en slachtoffers die recent te maken hebben gehad met uitbuiting terughoudend zijn om mee te werken aan onderzoek, blijft een deel van het fenomeen onbedoeld maar onvermijdelijk buiten beschouwing. Het is dus des te belangrijker om te benadrukken dat de onderzoeksresultaten te allen tijde in het licht van de gebruikte methoden en bronnen en de daarbij horende beperkingen moeten worden geïnterpreteerd.

4.1 Conclusies

We presenteren de conclusies van het onderzoek aan de hand van de zes deelvragen die we voor het onderzoek formuleerden. Hieronder gaan we per deelvraag op de belangrijkste bevindingen in.

1. *Hoe ontstaan, verlopen en eindigen uitbuitingssituaties?*

Uit ons onderzoek volgt dat de manieren waarop uitbuitingssituaties ontstaan, verlopen en eindigen zeer verschillend zijn. Daarin kunnen we een aantal patronen onderscheiden. Zo zien we enerzijds dat daders en slachtoffers van seksuele uitbuiting elkaar vaak al kennen voordat een uitbuitingssituatie ontstaat, anderzijds vonden we situaties waarin daders en slachtoffers onbekenden van elkaar zijn. Zowel in situaties met meerderjarige als met minderjarige slachtoffers als in situaties van binnenlandse als internationale uitbuiting, komt het regelmatig voor dat slachtoffer en dader een [liefdesrelatie](#) hebben, [vrienden](#) van elkaar zijn of elkaar via-via kennen. Wanneer dader en slachtoffer elkaar voor het ontstaan van de uitbuitingssituatie niet kennen, gaan zij een [zakelijke relatie](#) met elkaar aan. De dader biedt in dergelijke gevallen aan om het slachtoffer te helpen naar Nederland te komen voor een betere toekomst (in de seksbranche) of om te bemiddelen tussen klanten en het slachtoffer. Hoewel we over het algemeen niet de indruk krijgen dat het gaat om grote, professionele [netwerken](#) van daders en medeplichtigen met hiërarchische aansturing, treffen we soms wel signalen daarvan aan. Het gaat dan om slachtoffers die tijdens hun reis van Oost-Europa naar Amsterdam te maken kregen met een veelvoud aan daders en facilitators, of om slachtoffers uit Afrikaanse landen die met hulp van een mensenhandelaar in Europa terechtkomen en in Amsterdam voor een vrouwelijk dader komen te werken. Op wat kleinere schaal zagen we situaties met minderjarige slachtoffers waarin uitbuiters de nodige hulp inschakelen van anderen (meestal vrienden of kennissen) voor bijvoorbeeld vervoer of huisvesting. Het blijft echter, op basis van dit onderzoek, lastig om verdere uitspraken te doen over hoe deze netwerken eruit zien, hoe ze zijn georganiseerd, welke rol daders en facilitators precies hebben en of de aangetroffen voorbeelden werkelijk deel uitmaken van dergelijke netwerken.

Ons onderzoek toont aan dat een [afhankelijkheidsrelatie](#) tussen het slachtoffer en de dader een belangrijk mechanisme is voor het ontstaan en voortduren van een uitbuitingssituatie. Deze afhankelijkheidsrelatie kan op uiteenlopende manieren tot stand komen. Het kan beginnen met schulden die het slachtoffer bij de uitbuiters heeft, een dader die spullen of identiteitsdocument van het slachtoffer achterhoudt. Maar ook vormen van emotionele afhankelijkheid (verliefdheid, een rooskleurig

toekomstperspectief bieden) of afhankelijkheid in praktische zin zoals het bieden van onderdak aan het slachtoffer spelen een belangrijke rol. Het komt voor dat een dader 'handig' gebruikmaakt van omstandigheden die hij of zij niet zelf creëert. Alle daders zetten op enig moment **machtsmiddelen** in om de afhankelijkheidsrelatie te stimuleren, te bevestigen of in stand te houden. Deze machtsmiddelen kunnen **fysiek** van aard zijn (onder andere geweld, vasthouden en verkrachting) of een **psychologisch** karakter hebben (zoals chantage, misleiding en verleiding). Hierbij valt op dat psychologische machtsmiddelen meer voorkomen dan fysieke, dat fysieke machtsmiddelen vrijwel altijd in combinatie met psychologische machtsmiddelen worden ingezet, en dat geweld in situaties met meerderjarige slachtoffers uit Oost-Europese landen zwaarder van aard lijkt te zijn.

Een belangrijke conclusie in dit onderzoek is dat er in uitbuitingssituaties **lang niet altijd sprake** is van **gedwongen** sekswerk. Bij voorbeelden van minderjarige slachtoffers constateren we dat zij de uitbuiters zelf benaderen met de vraag om hen te helpen klanten te vinden. Ook meerderjarige slachtoffers weten soms vooraf dat zij in de seksbranche zullen gaan werken als zij op het aanbod om naar Nederland te reizen ingaan. De voor het slachtoffer onveilige, onprettige en onvrije situatie ontstaat vaak pas nadat het slachtoffer na verloop van tijd instemt met het verrichten van seksuele handelingen voor geld. Dat betekent dat termen als 'dwang' en 'onvrijwilligheid' veelal ongeschikte termen zijn om het ontstaan van seksuele uitbuiting mee te beschrijven. Dat de stap naar het verrichten van sekswerk door het slachtoffer vaak als vrijwillig wordt ervaren, is een van de redenen waarom slachtoffers van seksuele uitbuiting zich vaak **geen slachtoffer voelen**.

Uit ons onderzoek komt naar voren dat slachtoffers van seksuele uitbuiting vrijwel altijd **hulp van anderen** nodig hebben om een uitbuitingssituatie te kunnen **beëindigen**. Zo komt het voor dat politie, hulpverleners, klanten of collega-sekswerkers slachtoffers helpen om uit een uitbuitingssituatie te komen. De meeste slachtoffers hebben na beëindiging van de uitbuitingssituatie **geen contact meer met de dader**. Het komt echter ook voor dat, vooral als er sprake is geweest van een liefdes- of vriendschappelijke relatie, het slachtoffer contact blijft zoeken met de dader. Ook komt het voor dat daders het slachtoffer opnieuw proberen te benaderen.

2. Waar vindt seksuele uitbuiting plaats?

Ons onderzoek leent zich niet om uitspraken te doen over de omvang van seksuele uitbuiting in Amsterdam of over de relatieve omvang ervan in onderdelen van de legale seksbranche. Wel stellen we vast dat we voorbeelden van seksuele uitbuiting aantreffen in zowel het illegale circuit als in de legale seksbranche.

De **cijfers van CoMensha** geven slechts beperkt zicht op het voorkomen van seksuele uitbuiting. In veel gevallen bevatten meldingen namelijk geen informatie over het deel van de branche van waaruit het signaal afkomstig is (voor 40% van de meldingen was dit onbekend). In het deel van de meldingen waarvan dat wel is geregistreerd, bleek dat seksuele uitbuiting vooral plaatsvindt in **particuliere woningen**, namelijk 62 procent van alle meldingen waarvan de locatie bekend is. Overwegend het niet-vergunde circuit dus. Met betrekking tot de vergunde seksbranche komen meldingen van seksuele uitbuiting bij CoMensha vooral, maar niet uitsluitend, uit de raambranche (15% van alle meldingen waarvan de locatie bekend is).

In het dossieronderzoek en de interviews met slachtoffers troffen we ten aanzien van het **illegale circuit** voorbeelden van seksuele uitbuiting aan in het huis van de dader of een facilitator, bij klanten thuis of in hotels. Met betrekking tot de **legale seksbranche**, komen we in dossiers van politie en in de gesprekken met slachtoffers enkel voorbeelden van uitbuitingssituaties tegen van vrouwelijke slachtoffers in de raambranche. Dit roept vragen op over de verklaring hiervan. Deze bevinding kan immers betekenen dat de raambranche een goede signaleringsfunctie heeft, dat de zichtbaarheid en controleerbaarheid van de raambranche relatief groot is, dat de politie en hulpverlening zich vooral concentreren op deze branche, dat seksuele uitbuiting in de raambranche werkelijk vaker voorkomt dan in andere onderdelen van de legale branche of dat de meldingsbereidheid van ondernemers in de raambranche groot is. Ook het gegeven dat de simpelweg raambranche groter is dan de andere onderdelen van de legale branche speelt kan een verklaring zijn.

3. Wat zijn kenmerken van slachtoffers van seksuele uitbuiting?

Slachtoffers kunnen **meerderjarig of minderjarig** zijn. In zaken met meerdere slachtoffers zijn slachtoffers meestal allen meerderjarig of allen minderjarig. In de voorbeelden van seksuele uitbuiting in ons onderzoek valt op dat dat minderjarige slachtoffers relatief vaak van Nederlandse afkomst zijn. Andere veelvoorkomende **landen van herkomst** van slachtoffers zijn Hongarije, Roemenië, Oekraïne en Bulgarije. Daarnaast treffen we meerdere voorbeelden aan van slachtoffers uit Afrika. Hierbij past de opmerking dat politie en OM vermoeden dat bij deze slachtoffers, die een relatief hoge aangiftebereidheid hebben, de kans bestaat dat zij aangifte doen om aanspraak te maken op een **tijdelijke verblijfsvergunning**, mogelijk ook als zij geen slachtoffer zijn geweest van seksuele uitbuiting.

Het onderzoek laat zien dat slachtoffers zich vrijwel altijd in een **kwetsbare positie** bevinden voordat er sprake is van seksuele uitbuiting. Hier kan het gaan om een kwetsbare sociale, psychische of financiële situatie die voor daders een gelegenheid kan zijn om een afhankelijkheidsrelatie te creëren. Daarnaast zien we in situaties rond minderjarige slachtoffers vaker dat zij in een zorginstelling wonen of daarin gewoond hebben.

4. Hoe kunnen daders, facilitators en overige betrokkenen worden omschreven?

In dit onderzoek treffen we overwegend **mannelijke daders** aan. Vrouwelijke (mede)daders zijn er wel, maar spelen vaak een faciliterende rol. Het valt daarnaast op dat daderschap en slachtofferschap door elkaar kunnen lopen. Het komt voor dat slachtoffers van seksuele uitbuiting later zelf slachtoffers zoeken en dus in feite **dader worden**. Daders hebben vaak al eerder te maken gehad met politie en justitie. In het geval van minderjarige daders gaat het dan om kleinere **vergrijpen** dan wanneer het meerderjarige daders betreft.

We constateren dat daders altijd **hulp krijgen van derden**. In het geval van internationale seksuele uitbuiting betreft het vaak personen die helpen met het regelen van praktische zaken. In het illegale circuit gaat het met name om vrienden van de dader die klanten regelen of als chauffeur optreden. Andere facilitators zijn hotelmedewerkers en taxichauffeurs die, ook in het illegale circuit, bemiddelen tussen klanten en sekswerkers en daar geld aan verdienen. In situaties waarin het voor hen duidelijk zou moeten zijn dat er sprake is van seksuele uitbuiting, kunnen ook klanten worden gezien als facilitator.

Dat daders hulp krijgen van facilitators, roept de vraag op of en in hoeverre zij onderdeel zijn van **criminele netwerken**. Hoewel ons onderzoek vooral inzicht geeft in de relaties tussen een slachtoffer en degene die in haar beleving of in politieonderzoek de belangrijkste dader was, komen we ook voorbeelden tegen waarin sprake lijkt van enige vorm van gestructureerde, aangestuurde (internationale) samenwerking tussen daders en mededaders die elkaar in beperkte mate lijken te kennen.

Daarnaast zijn er ook **overige betrokkenen** die, voor zover we hebben kunnen inschatten, seksuele uitbuiting niet actief faciliteren, maar (misschien) zonder medeweten wel bij de situatie betrokken zijn en er - met meer kennis en training - een signaleringsfunctie zouden kunnen vervullen. Hier gaat het bijvoorbeeld om eigenaren en medewerkers van seksbedrijven, horecapersoneel, medewerkers van jeugdzorginstellingen, woningverhuurders of autoverhuurders.

5. Hoe komen uitbuitingssituaties aan het licht?

Ons onderzoek laat zien dat de wijze waarop seksuele uitbuiting bij politie aan het licht komt, verschilt tussen situaties rond minderjarige en rond meerderjarige slachtoffers. In het geval van minderjarige slachtoffers komen **meldingen** bij de politie bijvoorbeeld van zorginstellingen of de persoonlijke omgeving van het slachtoffer. In aangetroffen voorbeelden van meerderjarige slachtoffers komen signalen en meldingen vooral van het slachtoffer zelf, door meldingen van eigenaren of medewerkers van seksbedrijven, via medewerkers van hotels, via woningverhuurders, via Meld Misdaad Anoniem of via politiecontroles. De **aangiftebereidheid** is onder slachtoffers van seksuele uitbuiting laag en aangiftes worden vaak pas laat na beëindiging van de uitbuitingssituaties (en na een grote tijdsinvestering door hulpverlening of politie) gedaan. Dit kan komen doordat het slachtoffer zich geen slachtoffer voelt, het slachtoffer het verleden niet wil oprakelen of uit angst of loyaliteit richting de dader geen contact met de politie meer wil hebben.

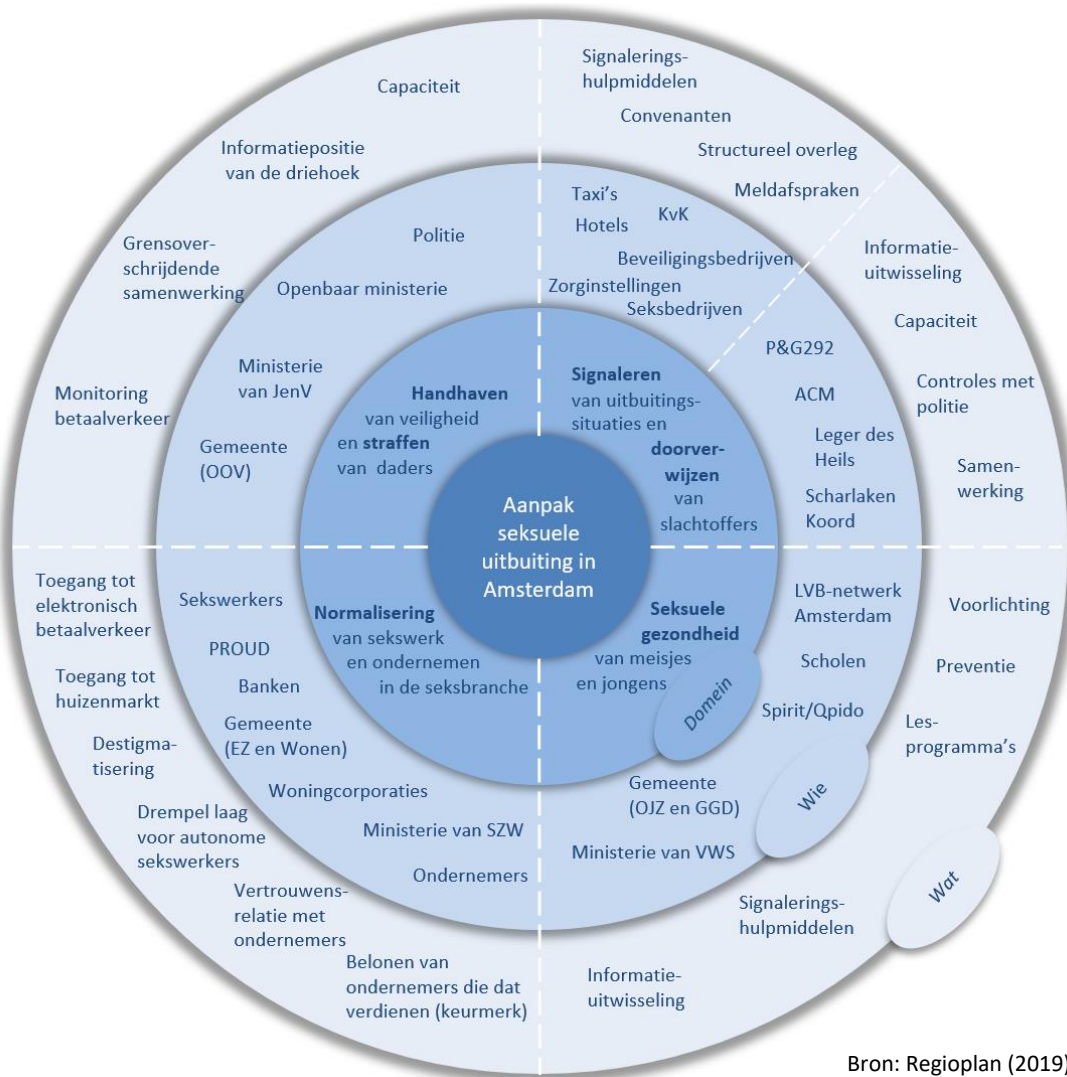
Hoewel ons onderzoek zich niet richtte op het werkproces van gemeentelijke handhaving, van politie of van het OM, bereiken ons meerdere signalen dat de **informatiepositie** van de lokale driehoek en de **capaciteit** van politie onvoldoende is om seksuele uitbuiting aan te pakken zoals eigenlijk zou moeten.

4.2 Aanbevelingen

Naar aanleiding van ons onderzoek formuleren we aanbevelingen voor de ontwikkeling van beleid. We laten eerst zien dat beleid met betrekking tot seksuele uitbuiting integraal moet zijn. Vervolgens gaan we in op de implicaties hiervan voor de wijze waarop de gemeente samen met haar stakeholders de organisatie achter het beleid vorm geeft.

Integraal beleid vraagt om een helder speelveld

De grootste uitdaging is om beleidsmaatregelen te formuleren waarin aandacht is voor de effecten van dat beleid op alle deelaspecten van het probleem. Zo moet een aanpak de drempel voor daders van seksuele uitbuiting verhogen, zonder afbreuk te doen aan de autonomie en het werkplezier van autonome sekswerkers. Dat vraagt om **integraal, uitgebalanceerd en domein-overstijgend beleid** dus. Om dit proces te ondersteunen, ontwikkelden we de onderstaande infographic. Hierin wordt duidelijk welke maatschappelijke domeinen het probleem raken, welke instrumenten ingezet kunnen worden en wie daarbij betrokken moeten worden.

Bron: Regioplan (2019)

In de figuur staan vier domeinen centraal die **alle vier** van belang zijn bij het maken van effectief beleid ter voorkoming en de aanpak van seksuele uitbuiting, namelijk:

1. Signalering en doorverwijzing van potentiële slachtoffers door instanties wiens opdracht het is om een bijdrage te leveren aan het tegengaan van seksuele uitbuiting, maar ook door partijen die tijdens hun werk zicht kunnen hebben op uitbuitingssituaties.
2. Bevorderen van de seksuele gezondheid jongens en meisjes via bijvoorbeeld onderwijs.
3. Het normaliseren van sekswerk en van ondernemen in de seksbranche.
4. Handhaving van veiligheid en straffen van daders.

Beleid dat zich eenzijdig richt op één of enkele van deze domeinen en geen oog heeft voor de (onbedoelde) neveneffecten op andere domeinen kan schadelijk zijn voor het bereiken van het einddoel. Verder laat de infographic zien welke partners (middelste ring) betrokken moeten zijn en blijven om beleid ook echt integraal te maken en uit te voeren. Tot slot, in de buitenste ring, staan enkele instrumenten of gereedschappen genoemd waarmee in de praktijk handen en voeten aan het beleid gegeven kan (moet) worden.

Aandachtspunten voor de governancestructuur

De governancestructuur van de aanpak van seksuele uitbuiting omvat de wijze waarop gemeente haar interne en externe organisatie inricht en de wijze waarop de gemeente in samenwerking met stakeholder beleid uitvoeren. Sinds de opheffing van de het bordeelverbod in 2000 kan de aanpak van seksuele uitbuiting, met name in de legale seksbranche, in gemeenten over het algemeen gekarakteriseerd worden als een **hiërarchische governancestructuur** met vooral aandacht voor handhaving en controle. De laatste ontwikkelingen in de gemeente Amsterdam, zoals de pilot waarin ondernemers op een andere manier gestimuleerd worden om te melden, laat al een beweging zien richting **netwerkgerichte governance** die uitgaat van samenwerking en vertrouwen. Ten aanzien van deze ontwikkeling geven we graag de volgende vier aandachtspunten mee.

1. **Combineer hiërarchische met netwerkgerichte governance.** Zoals het hierboven beschreven speelveld laat zien, vraagt de aanpak van seksuele uitbuiting om veelzijdig beleid. Daaruit volgt dat ook de wijze waarop de gemeente in samenwerking met haar stakeholders haar beleid uitvoert veelzijdig moet zijn. Dat betekent dat de governancestructuur van de gemeente zowel hiërarchisch als netwerkgericht moet zijn. Voor de hiërarchisch-geörienteerde aanpakken, het handhaven van veiligheid en straffen van daders, is met het strafrecht, de APV en bevoegdheden van politie en gemeentelijke handhaving instrumentarium beschikbaar. Voor de netwerkgerichte aanpakken, zoals normalisering van de seksbranche, moet veel nog ontwikkeld worden. Intensievere samenwerking met diverse stakeholders in onder andere hulpverlening, onderwijs, jeugdzorg, horeca, ondernemers in de seksbranche, taxibranche en woningverhuurders is nodig om ook dit domein verder te ontwikkelen.
2. **Zorg voor integrale en multidisciplinaire beleidsontwikkeling en besluitvorming.** Binnen de gemeentelijke organisatie moeten met name op strategisch en tactisch niveau de juiste bestuurders en beleidsadviseurs betrokken zijn zodat alle domeinen uit bovenstaand speelveld voldoende gedekt zijn. Op ambtelijk niveau is de samenwerking tussen het veiligheids-, toezicht- en zorgdomein geborgd. Op bestuurlijk niveau is het mandaat ten aanzien van seksuele uitbuiting en mensenhandel belegd bij de burgemeester (vanuit Veiligheid) en bij de wethouder Zorg. Dit zorgt voor balans tussen de handhavings- en de zorgtaken van de gemeente. De aandacht lijkt echter verhoudingsgewijs minder uit te gaan naar het domein 'Normalisering van sekswerk en ondernemen in de seksbranche'. Hoewel ook de Rijksoverheid, de commerciële sector en de samenleving als geheel hier een belangrijke rol hebben, kan ook de gemeente een actieve bijdrage leveren. Het verdient dan ook aanbeveling om te onderzoeken of er in de huidige werkwijze ten aanzien van de beleidsontwikkeling en besluitvorming voldoende oog is voor de effecten van beslissingen op dit domein, of er nieuwe beleidsinitiatieven nodig zijn en of voldoende gebruik wordt gemaakt van de andere, binnen de gemeente aanwezige disciplines. We denken dan met name aan Economische zaken, Wonen en mogelijk ook Werk. Ook de inrichting van een subsidieregeling voor innovatieve ideeën vanuit het veld gericht op destigmatisering en taboedoorbreking kan tot de mogelijkheden behoren.

3. **Sluit in de aanpak aan bij de komende Wet regulering sekswerk en lokale ontwikkelingen in omliggende gemeenten en andere grote steden.** De ontwikkeling van Amsterdams beleid gericht op het tegengaan van seksuele uitbuiting, kan niet los worden gezien van ontwikkelingen op nationaal niveau of van initiatieven van omliggende gemeenten en andere grote steden. Het heeft, bijvoorbeeld, niet veel zin om een vergunningsstelsel voor bedrijfsmatig thuiswerkende sekswerkers op te leggen wanneer dat in de komende Wet regulering sekswerk ook geregeld wordt. Daarnaast is het ook van belang rekening te houden met de effecten van beleidsmaatregelen op eventuele verschuivingen tussen de legale seksbranche en het illegale circuit, of naar andere gemeenten of grote steden.
4. **Efficiënte inzet van capaciteit.** Ten slotte wijzen we erop dat een effectieve aanpak van seksuele uitbuiting om een efficiënte inzet van (politie)capaciteit vraagt. In de huidige situatie zien we overmatige inzet van capaciteit op zogenoemde kansarme aangiftes van (vermeende) ongedocumenteerde slachtoffers van seksuele uitbuiting die aanspraak willen maken op een tijdelijke verblijfsvergunning op grond van de B8/3-regeling. Deze aangiftes bevatten veelal geen opsporingsindicatie, maar kosten de betrokken medewerkers wel veel tijd.

Bijlage

B

Bijlage – Geraadpleegde bronnen

Eerder onderzoek en rapporten

- Bleeker, Y., Heuts, L., Homburg G. & Timmermans, M. (2015) *Sekswerkers aan het woord: De sociale positie van sekswerkers in Nederland in 2014*. Regioplan. In opdracht van het WODC.
- Bleeker, Y. et al. (2017) *Stoppen met sekswerk: belemmerende factoren voor een duurzame uitstap*. Regioplan. In opdracht van de gemeente Amsterdam.
- Boot-Matthijssen, M., Kragten-Heerdink, Dettmijer-Vermeulen, C. (2016). *Prostitutie en mensenhandel* (2016) Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen.
- De Jong, J. (2015) *De aard en omvang van West-Afrikaanse mensenhandel in Nederland Een onderzoek op basis van verklaringen van mogelijke slachtoffers*. Politie Landelijke Eenheid Dienst Landelijke Informatieorganisatie.
- Flight, S. & Hulshof, P. (2009) *Klanten van raamprostitutie: de vraag naar raamprostitutie in Amsterdam onderzocht*. DSP Groep. In opdracht van de gemeente Amsterdam.
- Ozinga, T. (2016) *Een onderzoek naar de vorm van seksuele uitbuiting van West-Afrikaanse allochtonen in Nederland*. Masterscriptie. Politieacademie.
- Rekenkamer Metropool Amsterdam (2018) *Project 1012*. via <https://www.rekenkamer.amsterdam.nl/onderzoek/project-1012/>
- Snippe, J., Schoonbeek, I. & Boxum, C. (2018) *Onderzoek maatschappelijke positie sekswerkers*. Breuer&Intraval. In opdracht van het WODC.
- Soa Aids Nederland, Aidsfonds & PROUD (2018) *Sekswerk en geweld in Nederland*. Met financiering van het ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Van Bommel, S., Bos, N., Hageman, S., Kragten-Heerdink, S. & Bolhaar, H. (2018) *Slachtoffermonitor mensenhandel 2013-2017*. Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen.
- Van Gelder, P., Smit, W., Bakker, L. & De Vaan, K. (2017) *Seksuele uitbuiting van jongens in Nederland (2017)*, Regioplan en SHOP Den Haag. In opdracht van het ministerie van VWS.
- Van Wijk, A. et al. (2010) *Een kwetsbaar beroep: een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam*. Bureau Beke. In opdracht van de gemeente Amsterdam
- Van Wijk, A. et al. (2017) *Prostitutie in beeld gebracht: een onderzoek naar aard en omvang van zichtbare en onzichtbare prostitutie in Arnhem*. Bureau Beke. In opdracht van de gemeente Arnhem.

Beleidsdocumentatie

- Bestuurlijke monitor programma prostitutie (2017), Gemeente Amsterdam
- <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/zorg-ondersteuning/prostitutie/>

Websites

- <https://www.comensha.nl/pagina/wat-is-uitbuiting>
- <https://www.opting-in.info/index.php>

Overige bronnen

- Trouw (oktober 2018) "Oegandees Babu Sembajja wil niet terug de kast in" via <https://www.trouw.nl/nieuws/oegandees-babu-sem-bajja-wil-niet-terug-de-kast-in~b66d63aa/>
- Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden Jaargang 2008 Besluit van 18 december 2008 tot wijziging van enige fiscale uitvoeringsbesluiten.
- Speech van Corinne Dettmeijer: Nederlandse Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 28 september 2017 in New York

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl